

Dostál, Bořivoj

Obytné zemnice z řemeslnického areálu Břeclavi-Pohanska

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1987, vol. 36, iss. E32, pp. 63-100

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109094>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

BOŘIVOJ DOSTÁL

OBYTNÉ ZEMNICE Z ŘEMESLNICKÉHO AREÁLU BŘECLAVI-POHANSKA

Sídlištní výzkum v severovýchodní části velkomoravského hradiska Břeclavi-Pohanska (v bývalé lesní školce — obr. 1A), při němž bylo v průběhu více než čtvrtstoletí (1961—1985) prokopáno 11 650 m² a objeveno 165 velkomoravských objektů, ukazuje, že tato část hradiska byla převážně řemeslnickým areálem (DOSTÁL 1986, 135). Většina zjištěných objektů sloužila různým výrobním účelům. Jen malý počet objektů tam patřil ke klasickým čtvercovitým zahloubeným obydlím. Není sice vyloučeno, že některé tvarově odlišné zahloubené nebo povrchové stavby byly též využívány k obytným účelům, to však bude třeba teprve prokázat a v řadě případů zůstane tato otázka diskusní.

V předložené stati se budu věnovat jen přibližně čtvercovitým, více či méně zahloubeným stavbám, jejichž obytný účel je podle běžných kritérií jistý nebo aspoň pravděpodobný. Jde o objekty 22, 54, 55, 56, 57, 58, 91, 166/LŠ a o objekt 10, který byl objeven v řezu valem č. XIV/1975 (DOSTÁL 1977/78), souvisel však prostorově se sídlištěm v lesní školce (obr. 1B). Ponechávám stranou časně slovanská a starohradištní obydlí č. 25, 28, 50 a 66/LŠ, která se vymykají časově z řemeslnického areálu velkomoravského hradiska (DOSTÁL 1982, 1985) a čtvercovité zahloubené objekty bez otopného zařízení a bez výrazných stop kuchyňského odpadu, k nimž se řadí objekty 9, 18, 62, 104/LŠ aj. (tvar a polohu viz: DOSTÁL 1978, obr. 9; DOSTÁL—VIGNATIOVÁ—ŠIK 1980, obr. 13; DOSTÁL—VIGNATIOVÁ 1981, obr. 16). Studovaná obydlí vytvářejí půlkruhovitě uskupení v severozápadní části zkoumané plochy, jehož smysl nám vzhledem k blízkosti okraje výkopu a dalších objektů zatím uniká, jinak jsou rozmístěna zcela nepravidelně (obr. 1B).

Většina z uvedených objektů byla prozkoumána již v roce 1961 (objekty 54—58), objekt 22 byl z poloviny zachycen již v roce 1969 a výzkum druhé poloviny byl dokončen v roce 1979, objekt 91 byl prokopán v roce 1978, objekt 166 byl zjištěn v roce 1984 a objekt 10 v roce 1975 (obr. 1B).

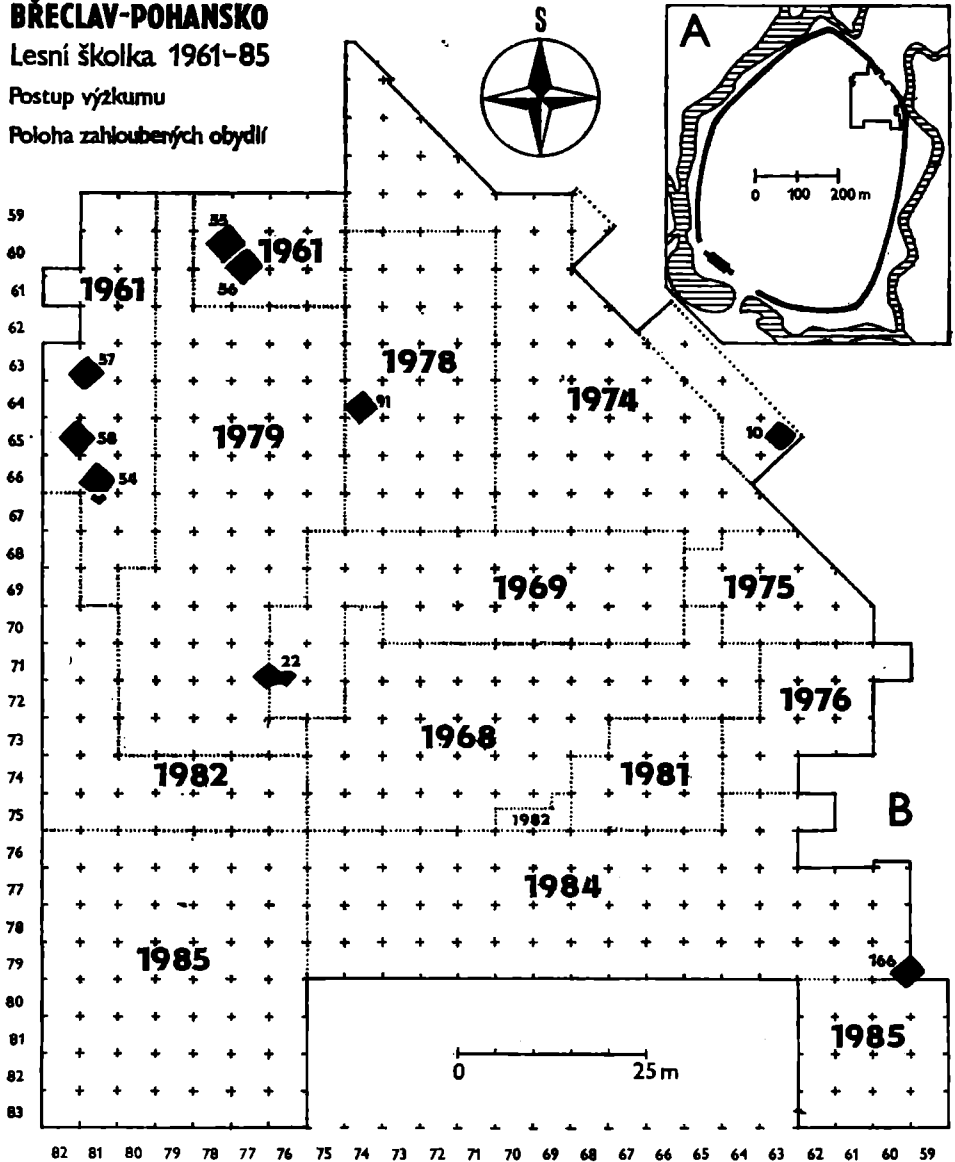
Všechny zde uvedené objekty se rýsovaly tmavým zbarvením zásypu na světlém podloží, které se nacházelo přibližně v hloubce 50 cm pod sou-

BŘECLAV-POHANSKO

Lesní školka 1961-85

Postup výzkumu

Poloha zahloubených obydlí

Obr. 1. Břeclav-Pohansko. Poloha zkoumané plochy v lesní školce v rámci hradiska (A); plán výzkumu v lesní školce s označením ploch zkoumaných v letech 1961—1985 a s označením polohy obytných zemnic (B).

časným povrchem. Často bylo možné pozorovat, že výplň objektu začínala již nad úrovní podloží (především podle nálezů a kamenů z pece), kde splývala s povrchovým humusem. Podle úrovně vymazané podlahy v objektu 54 lze počítat s tím, že původní povrch z 9. století se nacházel asi 30 cm nad úrovní podloží. Ke zkoumané hloubce zemnic lze tedy ve všech případech přičíst ještě asi 30 cm (přehled I).

NÁLEZOVÁ ZPRÁVA

OBJEKT 10 (tab. III: 4, 5)

Byl zachycen v řezu valem č. XIV/1975; v rámci zaměřovací sítě hračka se nacházel ve čtverci B 63—65. Nacházel se v těsné blízkosti vnitřní dřevěné stěny hradby; zanikl současně s ní a byl zavalen její hlinou výplní.

Lichoběžníkovitá zemnice o délce stran 275—300—310—340 cm a hloubce 30 cm, se dvěma kúlovými jamami po sochách, s pletenými stěnami a s kamennou pecí v jižním rohu. U pece stála lahvovitá nádoba s depotem železných předmětů (kladívko, 2 tesly, dlátovitý sekáč, 2 klíče, 4 železné tyčinky, přezka, průvlečka, křížové kování a drobné železné zlomky) zaspaným železnou struskou (1,02 kg). Ve výplni zemnice se dále našlo hliněné závaží (dyznová cihla?), železný hrot, kostěná pletací trubička s 3 otvory, 2 celé nádoby, 2 horní části hrnců, 4 spodní části hrnců. Podrobnosti nálezové situace a popisy nálezů byly vypublikovány (DOSTÁL 1977/78).

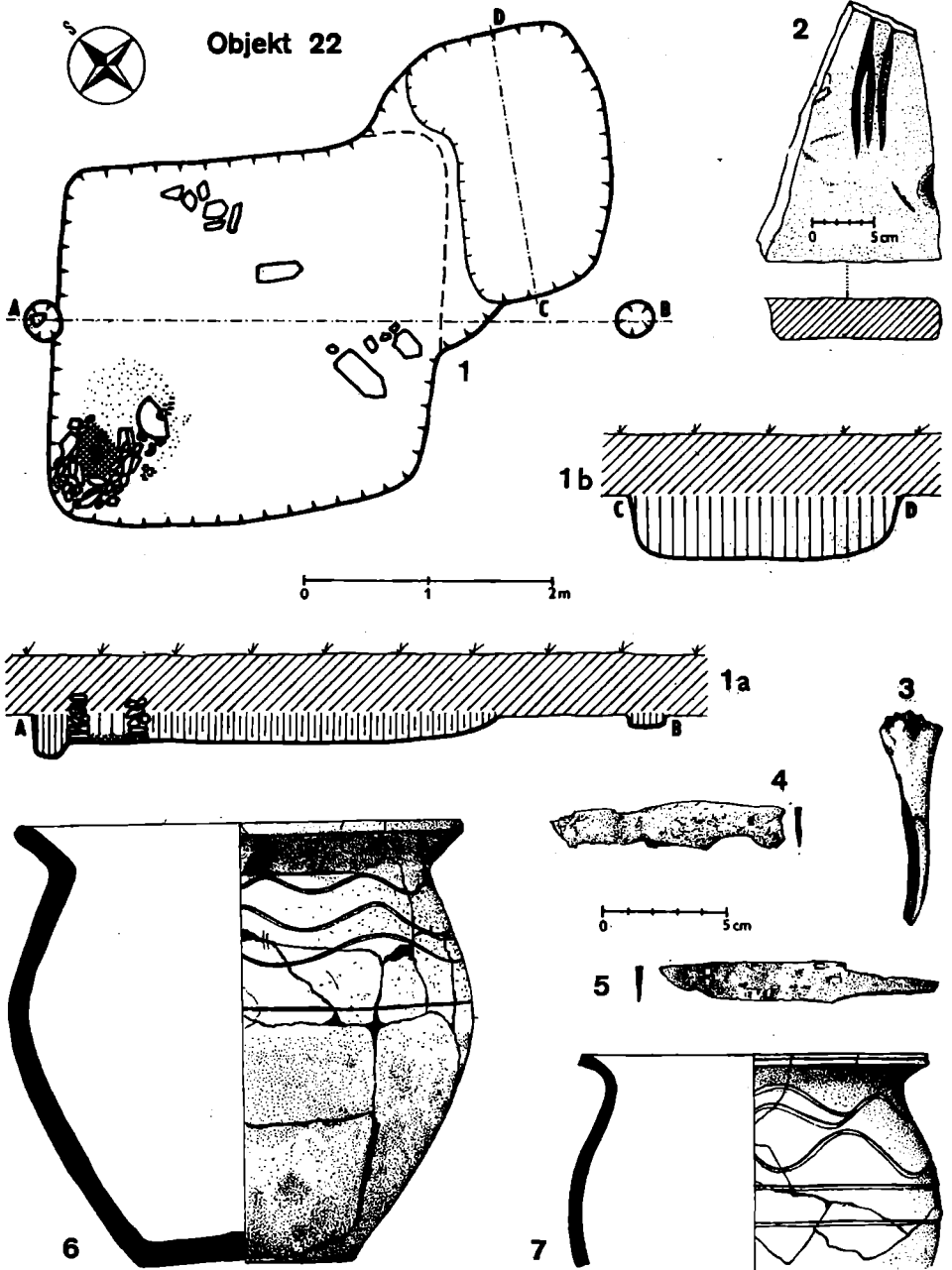
OBJEKT 22 (obr. 2: 1; tab. I: 1, 2)

Byl zachycen ve čtvercích B 76/77—71/72. Tmavošedá výplň se rýsovala na světlehnědém hlinitém podloží; ve východním rohu a nad středem z ní vyčnívaly nad úroveň podloží kameny pocházející zčásti ze svorových žernovů.

Kosočtvercovitá zemnice o délce stran 290 × 300 cm, orientovaná rohy k hlavním světovým stranám. Stěny byly kolmé a rovné dno se nacházelo v hloubce 20—25 cm. Přibližný střed SZ stěny prorážela kúlová jamka (p 30 cm, hl 35 cm);¹ protilehlá kúlová jamka (p 30 cm, hl 12 cm) ležela asi 160 cm od stěny zemnice. V západním rohu byly objeveny pozůstatky kamenné pece (80 × 65 cm; v 35 cm) pootočené ústím k SV, ke středu objektu (tab. I: 2). Topeniště pece (40 × 65 cm) bylo do červena vypálené v síle asi 5 cm.

Východní část zemnice byla narušena obdélníkovitou jámou (220 × 120 cm, hl 50 cm) s mírně zešíkmenými stěnami a s rovným dnem, orientovanou delší osou zhruba ve směru SV—JZ. Obrisy obou jam splýnuly. Není vyloučeno, že obě jámy se nacházely pod jednou střechou, jak tomu nasvědčuje kúlová jamka ležící na prodloužené podélné ose zemnice: vzájemná vzdálenost soch by činila asi 480 cm.

¹ Použité zkratky: SZ = severozápadní, SV = severovýchodní, JZ = jihozápadní, JV = jihovýchodní, d = délka, š = šířka, v = výška, p = průměr, hl = hloubka. U nádob: po = průměr okraje, pv = průměr výdutě, pd = průměr dna. Rozměry nálezů jsou v mm.

Obr. 2. Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Objekt 22, jeho půdorys (1), řezy (1a, 1b) a část inventáře (2—7).

Před ústím pece ležely dva větší a několik menších zlomků svorových žernovů (1), pod nimiž se nacházely střepy z většího hrnce (2). Další roztržitěná nádoba ležela v topeništi pece (3). Ve výplni objektu se dále našlo 50 střepů, z nichž se podařilo rekonstruovat misku (4), jednu celou nádobu (5) a čtyři horní části nádob (6—9). Kromě toho bylo ve výplni několik zvířecích kostí, brousek (10), nůž (11), zlomek srpu (12), proplétáček (13), uhlíky a drobný kousek železné strusky (zlomek bochánkovitého slitku o hmotnosti 210 g). Při proplachování výplně byl nalezen nepatrný zlomek bronzového plíšku (d 10; š 3). V humusovité vrstvě čtverce B 76—72, do něž objekt 22 zasahoval, se našly střepy z velké nádoby (14), která patrně souvisela s výplní objektu 22.

1. Zlomky dvou svorových žernovů (ležák a běhoun) o průměru asi 44 cm (inv. č. 86.998, 87.000, 165.104) a dva zlomky vápencového žernovu o průměru asi 54 cm a síle 10 cm (inv. č. 86.992 a 86.999).

2. Štíhlý soudkovitý hrnec se silně vyhnutým, pohárovitě prohnutým a kuželovitě seříznutým okrajem s výstupkem na vnitřní straně, místy se slabě naznačeným žlábkovitým hrdlem, s pravidelnou výdutí a s klenutým dnem. Zdobí ho úzký pás vodorovných rýh a pod ním tři hřebenové vlnice. Hlinité těsto obsahuje písek a byla v něm i zrnka vápence nebo organické hmoty, která se vypálila, takže po nich zůstaly ve stěnách důlky. Povrch jemně drsný, žlutohnědý, místy s tmavošedými skvrnami. Dokonale obtáčen, uvnitř vodorovné a svislé jemné rýžky. Splepen a asi z 1/3 doplněn. V 260; po 225; pv 239; pd 108; obsah 7,82 litru; inv. č. 165.076; obr. 3: 3.

3. Širší soudkovitá nádoba s vyhnutým a kuželovitě seříznutým okrajem, s pravidelnou výdutí a s klenutým dnem. Zdobí ji tři jednoduché vlnice pod hrdlem a pod nimi vodorovná rýha. Hlína obsahuje písek. Povrch jemně drsný, světle hnědý, místy světle šedý. Dokonale obtáčen. Uvnitř na hrdle hránění, na největší výdutí nevelké vodorovné nepravidlosti. Dobře vypálena. Splepen a asi z 1/3 doplněna. V 180; po 183; pv 186; pd 88; obsah 2,8 litru; inv. č. 86.995; obr. 2: 6.

4. Zlomek kónické misky s vyhnutým a kuželovitě seříznutým okrajem, slabě prožlabeným, a s nezdobenou výdutí; ze dna se zachovala jen nepatrná část. Na fragmentu je uchováno masivní ucho začínající asi 1 cm pod okrajem a končící u dna. Hlína obsahuje drsný písek, mikroskopickou slídu a ojedinelé kaménky, místy vypadlé ze stěny. Povrch jemně drsný, tmavošedý, zevnitř místy světlehnědý. Obtáčen. V 90; po 340; pd 235; obsah 4,7 litru; v ucha 75; š ucha 40; otvor ucha 25 × 20; inv. č. 165.078; obr. 3: 5.

5. Silně zvětřalé střepy z velkého vejčitého hrnce rekonstruovatelného pouze kresebně. Okraj vyhnut a kuželovitě seříznut, výduť poměrně pravidelná, tenkostěnná, dno rovné. Zdobí ji tři jednoduché povlovné vlnice a vodorovná rýha. Hlína obsahuje písek, slídu a červené kaménky. Povrch hladký, druhotně silně odřený, světle hnědý, místy šedý. Obtáčen. V asi 300; po 275; pv 270; pd 100; obsah 10,8 litru; inventární č. 165.079; obr. 3: 4.

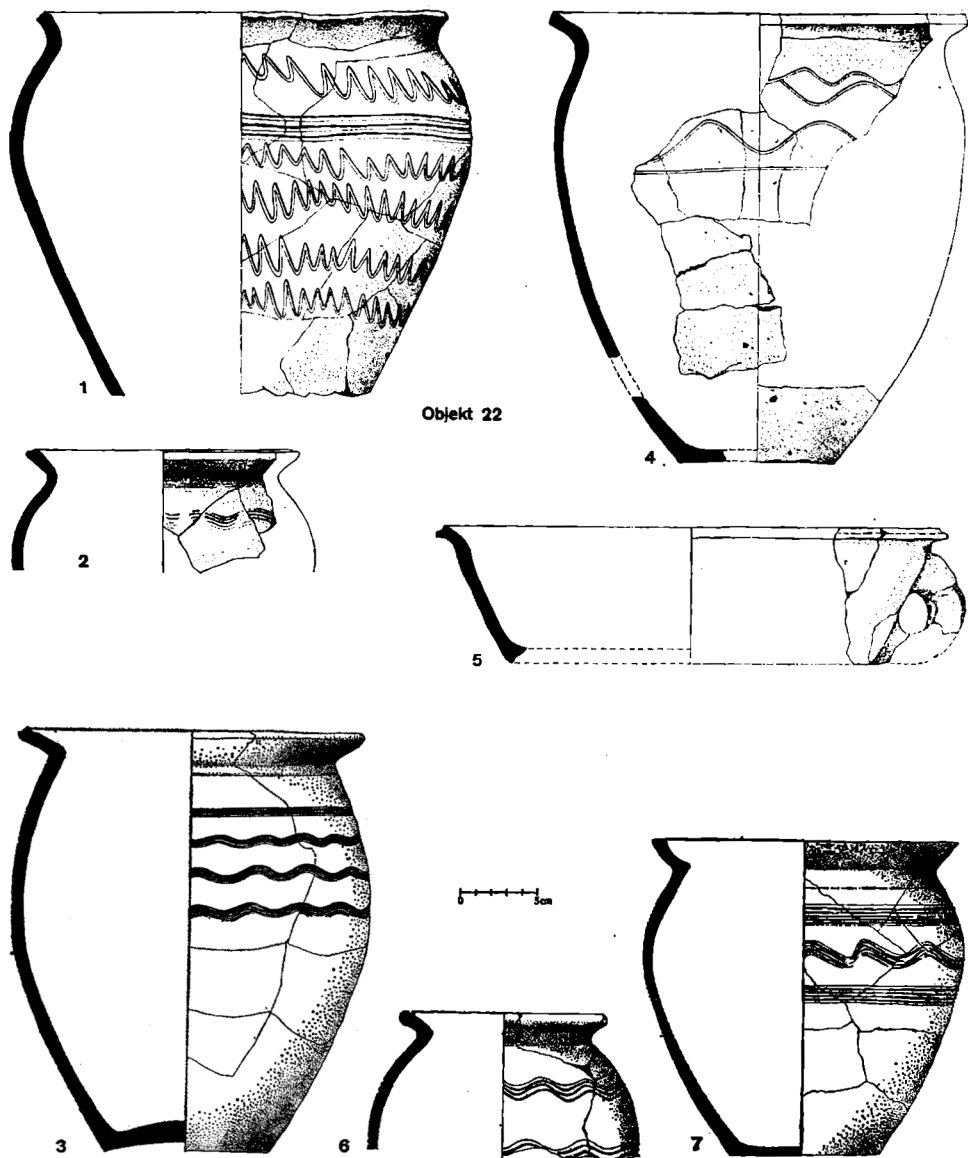
6. Horní část hrnce s vyhnutým, ovaleným a prožlábnutým okrajem, s výrazně zúženým hrdlem a s pravidelnou výdutí zdobenou dvěma hřebenovými vlnovkami. Hlína obsahuje jemný písek. Povrch jemně drsný, hnědý, obtáčený. Splepen. Zach. v 90; po 130; pv 180; inv. č. 86.954 + 165.077; obr. 3: 6.

7. Pět střepů z horní části vejčitého hrnce se silně přehnutým a kuželovitě seříznutým okrajem a s tenkostěnnou, dosti hrubě modelovanou výdutí. Zdobí ji dvě jednoduché vlnice a níže dvě vodorovné rýhy. V hlíně je jemný písek a kousky bílé hmoty. Povrch jemně drsný, světle hnědý. Lom místy jednovrstevný, místy trojvrstevný. Obtáčen. Zach. v 85; po 140; pv 150; inv. č. 86.994 + 165.083; obr. 2: 7.

8. Kresebně rekonstruovatelný vejčitý hrnec s kalichovitě prohnutým a vodorovně seříznutým okrajem, se slabě naznačeným kónickým hrdlem, s pravidelnou výdutí a s rovným tenkostěnným dnem. Zdobí ho dva pásy vodorovných rýh, mezi nimiž je hřebenová vlnovka. Hlína obsahuje jemný písek a slídu. Povrch je jemně drsný, světle hnědý, místy našedlý. Dokonale obtáčen, uvnitř na největší výdutí svislé stopy po prstech. Dobře vypálen. Splepen ve dvou částech. V 210; po 200; pv 210; pd 100; obsah 4,38 litru; inv. č. 165.080 + 165.095; obr. 3: 7.

9. Stfep s vodorovně upraveným a prožlabeným okrajem zdobený hřebenovou vlnicí. Zach. v 80; po 180; inv. č. 165.081; obr. 3: 2.

10. Lichoběžníkovitý kámen s třemi výraznými rovnoběžnými a s dvěma slabými rozhozenými brusnými rýhami na averzu a s jednou slabou brusnou rýhou na re-verzu. D 210; š 55—145; v 33; inv. č. 165.103; obr. 2: 2.

Obr. 3 Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Objekt 22. Ukázky keramiky (1—7).

11. Železný nůž s rovným, k hrotu skoseným hřbetem a se slabě esovitě vybroušeným ostřím. Lichoběžníkovitý řap je od hřbetu odsazen a od ostří skosen. D 112; max. š. 16; d řapu 38; inv. č. 86.996; obr. 2: 5.

12. Zlomek obloukovité železné čepele, patrně ze srpů. D 93; max. š. 19; inventární č. 165.101; obr. 2: 4.

13. Kostěný proplétáček s dlouze uštípnutým a krátce ohlazeným hrotem. D 87; inv. č. 165.102; obr. 2: 3.

14. Slepený fragment vejčitého hrnce s mírně vyhnutým otlučeným okrajem a s poměrně pravidelnou výdutí, bez spodku. Zdobí ho pět jednoduchých vysokých, vlevo skloněných až kolmých vlnic: první je pod hrdlem a je oddělena třemi širokými vodorovnými rýhami od ostatních, rozmístěných po celé výdutí. Hlína obsahuje drsný písek a slídu, na povrchu je jemnější vrstva. Povrch je hladký, šedohnědý, místy s tmavšími skvrnami. Vyrobená nálepem a obtáčena. Zach. v. 255; po 270; pv 300; obsah nejméně 12 litrů; inv. č. 82.957; obr. 3: 1.

OBJEKT 54 (obr. 4: 1; tab. I: 3—6)

Ve čtvercích B 81—66/67 se již v hloubce 20 cm pod současným povrchem ukázaly čtyři hladce vymazané a vypálené mazanícové plochy (I — 80 X 330 cm; II — 140 X 90 cm; III — p 30 cm; IV — p 20 cm) s nevýraznými konturami a přibližně kruhová destrukce s kameny a maltou (p 140 cm). Zjištěné pozůstatky byly ponechány na blocích a humusovitá hlína kolem nich byla odstraněna až na podloží, které se nacházelo v hloubce kolem 50 cm. Na žlutavém jílovitém podloží se pod mazanícovými krami objevil tmavošedý zásyp čtvercovitého tvaru (340 X 350 cm) orientovaný rohy k světovým stranám; jižní roh chyběl, v povrchovém humusu jej však vymezovalo nároží z kamenů spojovaných maltou, které se objevilo po odstranění kamenné destrukce. U východního rohu se nacházely v humusu, 30 cm nad podložím, tři větší ploché kameny tvořící patrně podklad SV roubené stěny. Přibližně podél linie JV stěny se mezi podezdívkou a východním rohem zahlubovaly do podloží tři kulové jamky (p asi 30 cm, hl 20 cm).

Mazanícové plochy měly vyhlazený popraskaný povrch nažloutlé, místy oranžové barvy. Propálení proniklo do hloubky asi 1 cm, pak následovaly ještě 1—2 cm tvrdé hlíny, která byla s mazanicí pevně spojena a vydrolovala se spolu s ní; pod ní byl již tmavošedý zásyp. Mazanicí byla zřejmě upravena podlaha objektu v druhé fázi jeho existence; pokrývala původně celou plochu objektu, zemními pracemi však byla místy narušena nebo zničena. Bylo odebráno téměř 16 kg vzorků mazanice (228 kusů, z toho 88 jednostranně vyhlazených, 1 s otisky prutů a 139 amorfních).

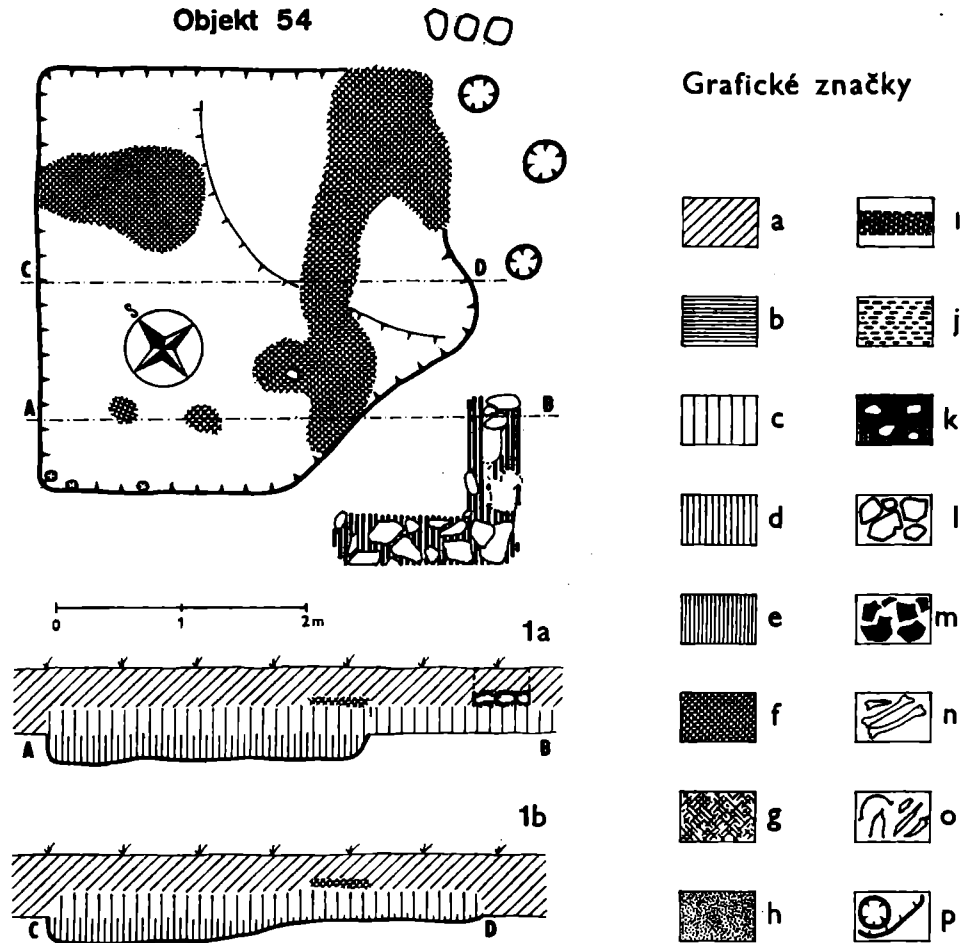
Jižní nároží bylo vybudováno z lomového kamene spojovaného maltou, a to na úrovni původního terénu (bez základu). Kamenná destrukce v okolí, z níž zřejmě byla značná část při zemních pracích v lesní školce odstraněna, svědčí, že nároží bylo vyžděno do jisté výše nad povrch terénu. Nároží doplňovalo zahloubenou část objektu a mělo s ní shodnou orientaci. SV rameno bylo dlouhé 150 cm a široké 35 cm, JZ rameno mělo délku 140 cm a šířku 40 cm; zachovaná výška obou ramen se pohybovala kolem 10—15 cm. Z vnitřní strany byl roh upraven do pravého úhlu, z vnější strany zeseknut, patrně pozdějším zásahem. Na vnější straně vytváří malta kolmo vyhlazenou vrstvu.

Zahloubení objektu obnášelo v západní části 20—25 cm, ve východní části se zmenšovalo na 10 až 5 cm a v jižním rohu se vytrácelo vůbec. Dno bylo nerovné a svažovalo se šikmo k západnímu rohu, při němž se

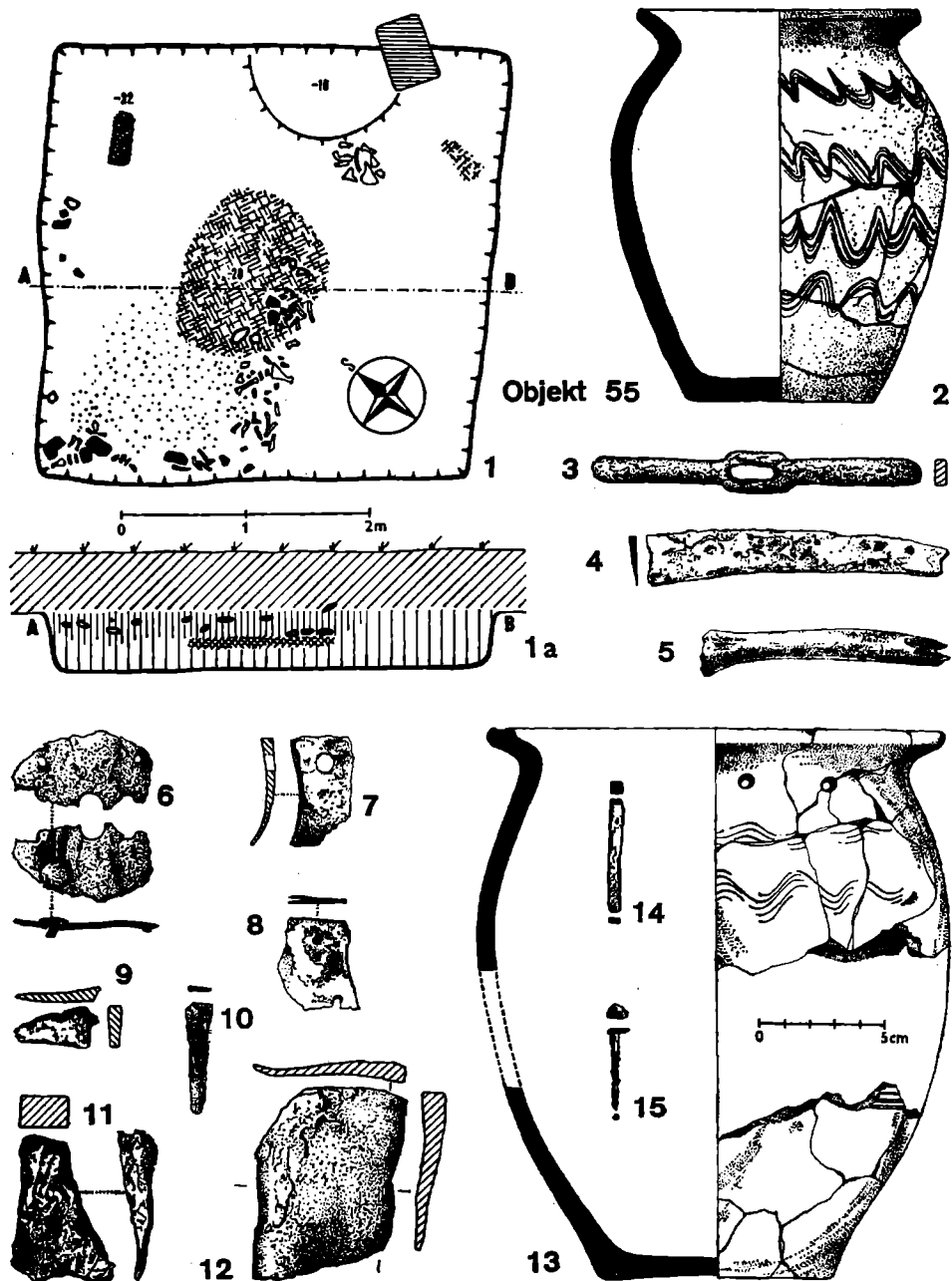
jevily stopy drobných kúlových jamek. Výplň objektu obsahovala 29 drobných zčásti zdobených střepů středohradištního rázu, 24 zvířecích kostí a uhlíky z dubu.

OBJEKT 55 (obr. 5: 1; tab. II: 1, 2)

Vyrýsoval se na rozhraní čtverců B 77/78—59/60 na světležlutém jílovitém podloží jako tmavošedý čtvercovitý útvar, při jehož stěnách u západního rohu vyčnívaly nad úroveň podloží střepy a kosti. U východního

Obr. 4. Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Objekt 54, jeho půdorys (1) a řezy (1a, 1b). Vysvětlivky značek: a — povrchový humus; b — recentní zásah; c — šedá výplň objektu; d — tmavošedá výplň objektu; e — sytě černá výplň objektu; f — souvislá vrstva vypálené mazanice; g — kousky mazanice; h — popelovitá hlína; i — zuhelnatělé dřevo; j — uhlíky; k — kamenné zdivo s maltou; l — kameny; m — střepy; n — kosti; o — železné předměty (+ pořadové číslo nálezů); p — okraje zahloubených objektů v úrovni podloží.

Obr. 5. Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Objekt 55, jeho půdorys (1), řez (1a) a část inventáře (2–15).

rohu protínala obvod obrysu černě se rýsující obdélníková recentní jáma (37 × 50 cm) související s oplocením školky.

Kosočtvercovitá zemnice o délce stran 350 cm (pouze SV strana byla dlouhá 370 cm) a hloubce asi 45 cm. Při SV stěně se v hloubce 10 cm jevil půlkruhovitý stupeň (p 80—135 cm) ze světlé jílovité hlíny, označující patrně místo vchodu. Asi uprostřed objektu, s částečným posunutím k západnímu rohu, se v hloubce 20 cm objevila na ploše 110 × 140 cm vrstva propálené hlíny a několik kamenů z otopného zařízení. Kolem a zejména směrem k západnímu rohu byla tmavá popelovitá hlína obsahující množství uhlíků. Na obvodu této tmavé skvrny se od středu objektu až k západnímu rohu táhl obloukovitě val se zvířecích kostí a střepů. Několik hrud přepálené hlíny a skupina zvířecích kostí byla i poblíž východního rohu objektu. Při severním rohu se v hloubce 32 cm zachoval kus zuhelnatělého dřeva.

Nález se koncentrovaly v hloubce do 20 cm, a to zejména v severních dvou třetinách objektu. Byly mezi nimi dva zlomky seker (1, 2), zlomek srpů (3), trn z nože (4), dva hřeby (5), zlomek skoby (6), zlomek dvou plechů s hřeby (7, 8), ataše z vědra (9), kladívkovitě kování (10), proplétáček (11), hliněné závaží (12), dva drobné kousky železné strusky (60 g), 27 kousků mazanice (1,5 kg, z toho 2 jednostranné a 2 oboustranné vyhlazené, 17 amorfních), 999 zvířecích kostí, 6 celých nádob (13—18), 3 větší části nádob (19—21) a 473 dalších střepů (22).

1. Zlomek otupeného ostří železné sekery. Svislý i podélný řez má trojúhelníkovitý tvar. D 66—80; š. 60; síla 9; inv. č. 18.910; obr. 5: 12.

2. Lichoběžníkovitý zlomek drobnější železné sekery s ostřím lžicovitě prohnutým a s masivním tělem obdélníkovitého průřezu. D 65; š ostří 40; inv. č. 18.541; obr. 5: 11.

3. Zlomek prohnuté železné čepelce, patrně ze srpů. D 122; max. š. 20; inv. č. 19.681; obr. 5: 4.

4. Trojúhelníkovitý trn z železného nože. D 45; max. š 10; inv. č. 18.911; obr. 5: 10.

5. Hráněná železná tyčinka na jednom konci čtvercovitého, na druhém obdélníkovitého průřezu; d 46; inv. č. 19.596; obr. 5: 14. Železný hřeb s tělem kruhového průřezu a s plochou asymetrickou hlavici; d 33; p hlavice 9; inv. č. 18.912; obr. 5: 15.

6. Zahrocené rameno masivní železné skoby. D 33; max. š 17; síla 7; inv. č. 19.251; obr. 5: 9.

7. Dva zlomky železného plechu s částečně zachovaným otvorem a se zbytky dvou hřebů; u jednoho je patrná plochá kruhová hlavice. Jde patrně o kování klíčové dírky. D 55; š 33; inv. č. 18.689; obr. 5: 6.

8. Železný plech lichoběžníkovitého tvaru s náznaky dvou otvorů pro hřeby. D 38; š. 26—32; inv. č. 18.813; obr. 5: 8.

9. Zlomek masivní lichoběžníkovité ataše z vědra s otvorem pro rukojeť. Spodní konec byl prohnutý, ztenčený a vybíhal do stran. D 45; š. 25; inv. č. 18.909; obr. 5: 7.

10. Ploché železné kování kladívkovitěho tvaru. Uprostřed je rozšířeno a proraženo obdélníkovitým otvorem. D 120; š 10—15; otvor 14 × 5; inv. č. 18.601a; obr. 5: 3.

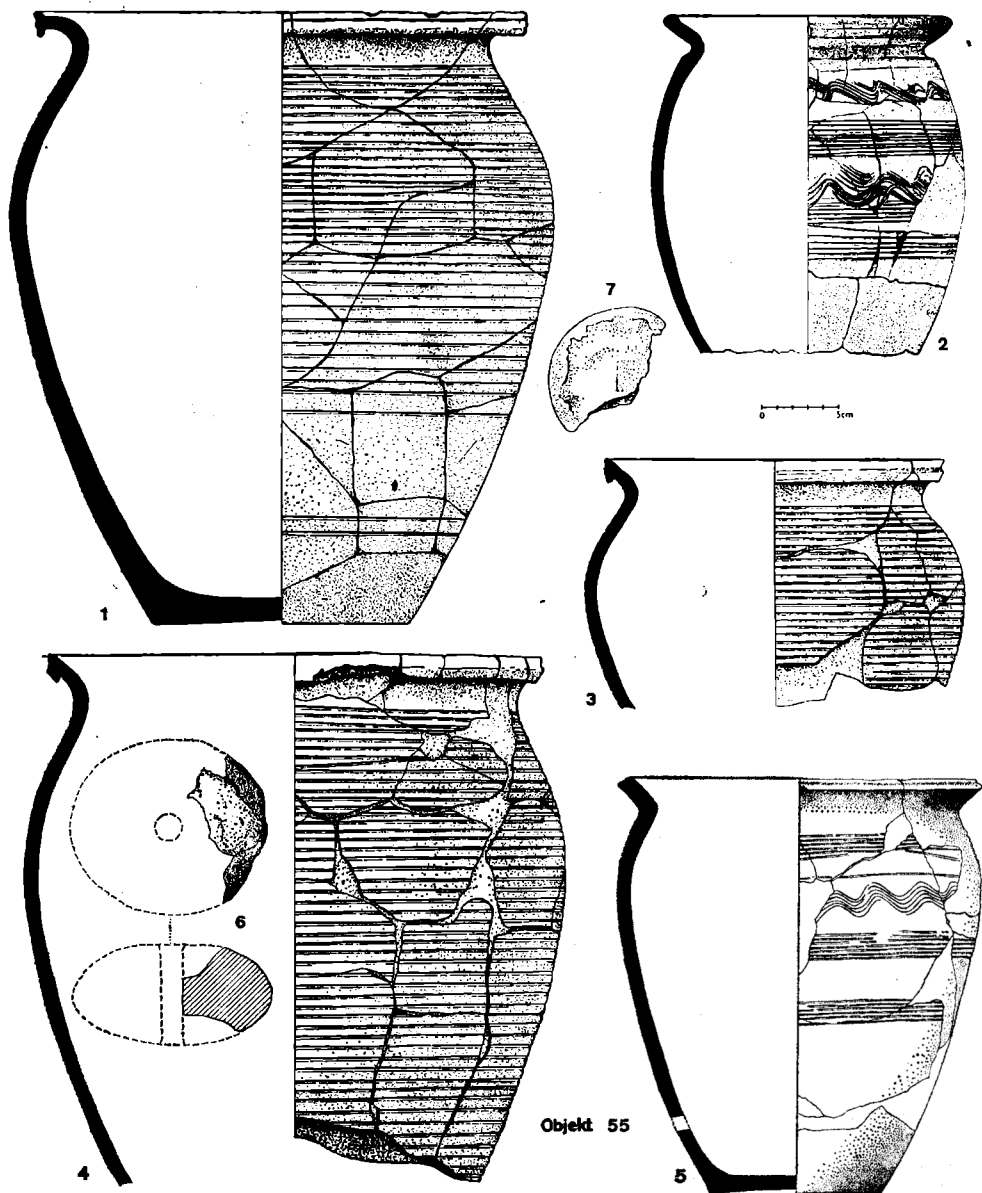
11. Kostěný proplétáček s poškozeným hrotem. D 100; inv. č. 19.764; obr. 5: 5.

12. Zlomek velkého hliněného ovaloidního závaží; p 120; v 65; inv. č. 19.465; obr. 6: 6.

13. Velký vejčitý hrnec s kolmo seříznutým profilovaným okrajem s oboustrannými římsami, s pravidelným tělem a s klenutým dnem. Po celém povrchu ho zdobí vodorovné rýhy, nahore hustěji, dole řidčeji ryté. Hlína obsahuje písek. Povrch je jemně drsný, hnědošedý, s tmavou oválnou skvrnou na boku. Na vnitřní straně okraje jsou stopy hránění asi 5 mm širokého. Dokonale obtáčena. Slepna. V 400; po 330; pv 370; pd 175; obsah 25,9 listru; inv. č. 19.595; obr. 6: 1.

14. Velký vejčitý hrnec s válcovitě seříznutým profilovaným okrajem s oboustrannými římsami, s pravidelnou vyduť a s klenutým dnem s náznakem plastické křížové značky. Po celém povrchu je zdoben stejně hustě řazenými vodorovnými rýhami.

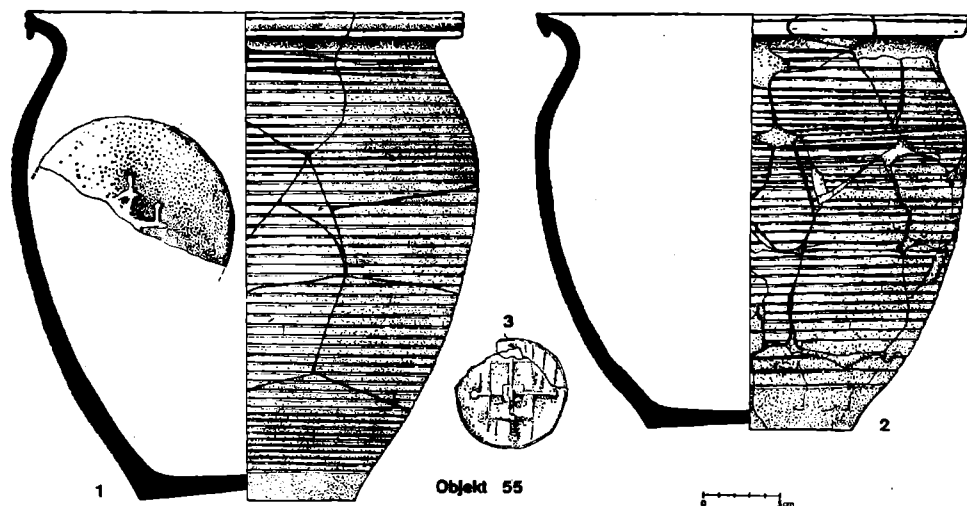
Hlína obsahuje písek místy pronikající na povrch, který je jinak hladký, potažený jemnější vrstvou, ve spodní části šedohnědý, v horní tmavošedý. Velmi dokonale obtáčena. Na vnitřní straně hrdla jemné rýžky a stopy po hránění, níže vodorovné mělké nerovnosti. V 330; po 290; pv 320; pd 145; obsah 15,5 litru; inv. č. 19.381; obr. 7:1.

Obr. 6. Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Objekt 55. Ukázky keramiky (1—7).

15. Široký vejčítý hrnec s přehnutým kuželovitě seříznutým okrajem s výraznou římsou naspodu, s pravidelnou výdutí a s dnem zevnitř stupňovitě prokleslým a vně klenutým, se slabě znatelnou křížovou značkou. Po celém povrchu ho zdobí hustě řazené vodorovné rýhy. Hlína obsahuje písek a drobnější kaménky. Povrch je jemně drsný, červenohnědý, u dna slabě našedlý. Dokonale obtáčen. Uvnitř jsou patrné vodorovné nepravidelnosti, zejména nad dnem vystupuje ze stěny plastické žebro. Splen a více než ze 2/3 doplněn. V 270; po 288; pv 276; pd 135; obsah 11,24 litru; inv. č. 19.383; obr. 7: 2.

16. Široce rozevřený hrnec s vyhnutým, kuželovitě seříznutým a slabě prožlabeným okrajem, s pravidelnou výdutí a s klenutým dnem. Zdobí ho tři pásy vodorovných rýh a hřebenová vlnovka mezi dvěma horními. Hlína je jemně plavená. Povrch je hladký, šedohnědý, místy značně světlých odstínů. Dokonale obtáčen, zejména v horní části; uvnitř jsou do 2/3 výšky patrné svíslé stopy po shlazování. Splena a asi z poloviny doplněna, dno připojeno kresebně. V 275; po 236; pv 240; pd 113; obsah 7,54 litru; inv. č. 19.317; obr. 6: 5.

Obr. 7. Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Objekt 55. Ukázky keramiky (1—3).

17. Velký vejčítý hrnec s nepatrně vyhnutým a bohatě profilovaným okrajem s římsou naspodu, s výrazně naznačeným válcovitým hrdlem, s pravidelnou výdutí, bez dna. Po celém povrchu ho zdobí hustě ryté vodorovné rýhy. Hlína obsahuje písek. Povrch je jemně drsný, šedý. Dokonale obtáčen, vnitřek vykazuje vodorovné nepravidelnosti. Splen a ze 2/3 doplněn. Zach. v 340; po 330; pv 345; obsah nejméně 25 litrů; inv. č. 19.382; obr. 6: 4.

18. Vejčítý hrnec s vyhnutým a kuželovitě seříznutým okrajem, s pravidelnou výdutí a s rovným dnem. Zdobí ho čtyři trojnásobné vlnice ryté s různým sklonem. Vyroben z jemně plavené hlíny s obsahem slídy. Povrch je hladký, naspodu hnědý, v horní části šedohnědý. Dokonale obtáčen, uvnitř ve spodních 2/3 svíslé stopy po shlazování. Splen a asi z 1/3 doplněn. V 160; po 113; pv 140; pd 97; obsah 1,22 litru; inv. č. 19.244; obr. 5: 2.

19. Horní část vejčitého hrnce s vyhnutým a bohatě profilovaným okrajem s římsou na spodní straně, s pravidelnou výdutí, bez spodku. Po celé výduti ho zdobí hustě ryté vodorovné rýhy. Hlína obsahuje písek a drobné kaménky. Povrch je jemně drsný, šedohnědý. Dokonale obtáčen, uvnitř slabě znatelné vodorovné nepravidelnosti. Splen a ze 2/3 doplněn. Zach. v 160; po 200; pv 230; inv. č. 19.384; obr. 6: 3.

20. Soudkovitý hrnec se zaobleným okrajem s ozubem na vnitřní straně, se žlábkovitým hrdlem a s pravidelnou výdutí, bez dna. Zručně rytá výzdoba sestává ze tří pásů vodorovných rýh, mezi nimiž jsou dvě hřebenové vlnice. Hlína obsahuje jemný písek a trochu slídy. Povrch je vyhlazený, hnědý, místy našedlý. Dokonale obtáčen. Slepen a asi z poloviny doplněn. Zach. v 224; po 190—200; pv 215—225; obsah nejméně 5,16 litru; inv. č. 19.311; obr. 6: 2.

21. Horní část a spodek tenkostěnného vejčitého hrnce s vodorovně upraveným a prožlabeným okrajem, se slabě naznačeným hrdlem, s pravidelnou neúplnou výdutí a s klenutým dnem. Zdobí ho dvě velmi slabě ryté hřebenové vlnice a níže jsou patrně dva pásy vodorovných rýh. Hlína obsahuje ostrý písek. Povrch je krupičkovitý, hnědavý. Dokonale obtáčen. Na hrdle jsou dva reparační otvory. Slepena a doplněna, celkově rekonstruována kresebně. V asi 225; po 185; pv 190; pd 95; obsah asi 4 litry; inv. č. 19.476; obr. 5: 13.

22. Mezi ostatními střepey jsou zlomky tří menších hrnků z jemně plavené hlíny (inv. č. 19.318, 19.476-7), větší střepe z drobného hrnku (inv. č. 18.601), do červena vypálené střepe z hrnce zdobeného nízkou klikátkou (inv. č. 19.247), zlomky dvou den s pozůstatky plastické křížové značky (obr. 7: 3) a jednoho dna se čtvercovitou technickou značkou (obr. 6: 7). Po výzdobné stránce je převaha střepeů rýhovaných a časté jsou válcovitě seříznuté a římsovitě upravené okraje (jako například na obr. 7: 1, 2).

OBJEKT 56 (obr. 8: 1; tab. II: 3, 4)

Vyrýsoval se na rozhraní čtverců B 77/78—60/61 na světležlutém jílovitém podloží jako tmavošedá, téměř čtvercovitá skvrna, v jejíž jižní polovině vystupovaly místy na povrch ojedinělé drobné kameny, zvířecí kosti a střepey.

Po vybrání záspu se ukázalo, že jde o zemnici lichoběžníkovitého půdorysu orientovanou rohy k hlavním světovým stranám, o délce stran 350—330—350—300 cm a hloubce 45 cm. Stěny byly téměř kolmé, dno se od středu směrem k rohům povlovně zvedalo. Při středu SZ stěny se v hloubce 10 cm objevil nepravidelný kompaktní útvar s drobnými hrdkami přepálené hlíny a poblíž něho v hloubce 20 cm se nacházelo kruhové seskupení uhlíků z dubu (p 14 cm); patrně šlo v tomto místě o pozůstatek otopného zařízení. Ve středu objektu byla výplň masná a černá; zřejmě se tam koncentroval odpad z otopného zařízení. SZ stěna objektu byla rovnoběžná s JV stěnou objektu 55, od něž jej oddělovala pouze 60 cm široká mezera.

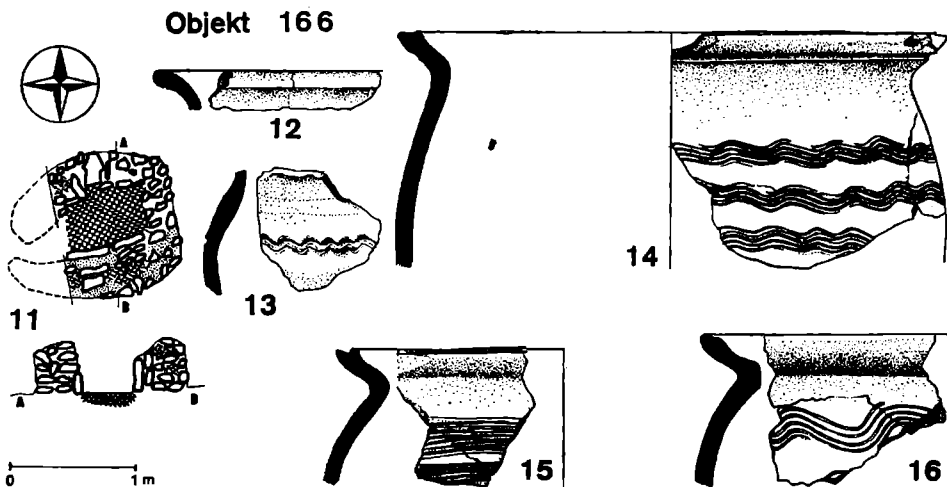
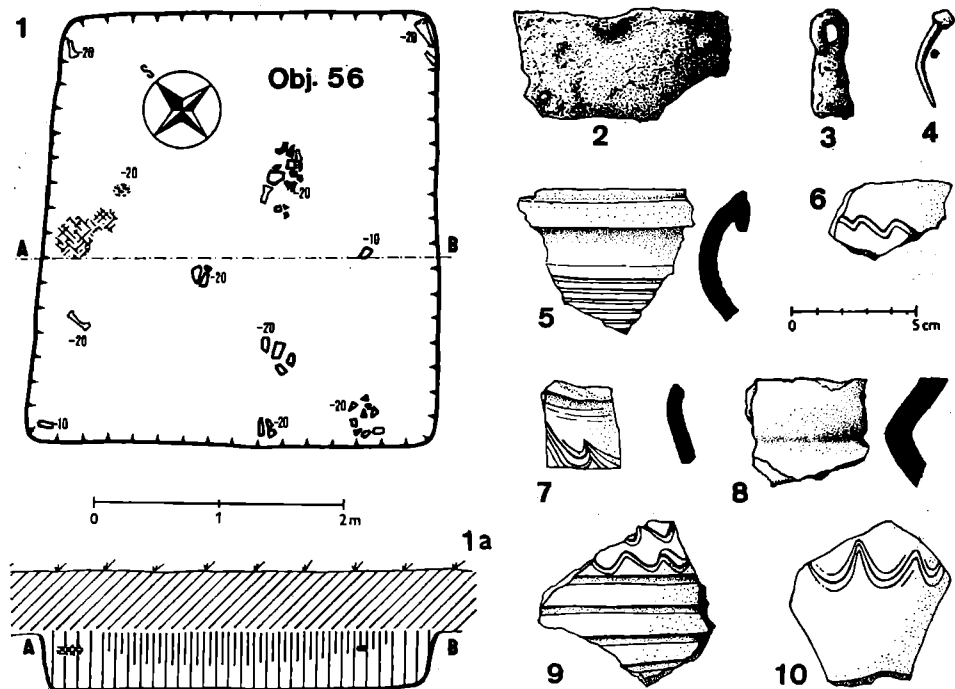
Ve výplni byly v hloubce kolem 20 cm nalézány skupiny drobných kamenů, 265 střepeů (1), 193 zvířecích kostí, 27 kousků mazanice (z toho 2 jednostranně vyhlazené, 3 s otisky prutů, 22 amorfních, celkem 0,55 kg) a 2 kusy železné strusky (z toho 1 bochákovitý slitek, celkem 110 g). Z drobných předmětů byl ve výplni nalezen železný plech (2), atáš vědra (3) a hřeb (4).

1. Střepey byly vesměs drobné, s neměřitelnými okraji válcovitě seříznutými a bohatě profilovanými (jako u rýhovaných hrnců z obj. 55); vyskytly se i vodorovně seříznuté okraje (obr. 8: 8). Dva střepey z jemně plavené hlíny (obr. 8: 7, 10) mohly patřit k nádobě obr. 5: 2 z obj. 55.

2. Obdélníkový zlomek železného plechu s odlomeným rohem a se zbytky dvou hřebů. D 84; š 46; inv. č. 19.803; obr. 8: 2.

3. Železná lichoběžníkovitá atáš z vědra s očkem pro rukojeť. D 40; š 16; inv. č. 19.801; obr. 8: 3.

4. Prohnutý železný hřeb s obdélníkovitou jednostranně roztepanou hlavicí a s hráněným tělem. D 38; p hlavice 9; inv. č. 19.802; obr. 8: 4.

Obr. 8. Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Objekt 56, jeho půdorys (1), řez (1a) a ukázky inventáře (2—10). Objekt 166, půdorys a řez jeho pece (11) a ukázky keramiky (12 až 16).

OBJEKT 57 (obr. 9: 1; tab. II: 5, 6)

Jevil se na rozhraní čtverců B 81/82—63/64 na šedožlutém jílovitém podloží jako tmavá skvrna, na jejímž povrchu leželo několik drobných kamenů, střepů a jiných předmětů.

Obdélníkovitá zemnice orientovaná rohy přibližně k hlavním světovým stranám. Délka stran činila 310—340—310—350 cm a hloubka asi 20 až 25 cm. Stěny byly kolmé a dno rovné, tvořené vrstvou žluté hlíny 2—8 cm silné. Při obvodu v SZ části objektu na něm ležely tři velké ploché kameny. Výrazné stopy otopného zařízení chyběly, avšak vzhledem k výskytu značného množství škvárovitě přepálených střepů není jeho přítomnost v objektu vyloučena.

Při SV stěně (asi 180 cm od severního rohu) ležely v úrovni podloží zbytky kování vědra (1), zlomek železného nákončí (2) a železný kroužek (3). Při JV stěně se našel klíč (4), kování se skobami (5), další dvě skoby (6, 7), v SZ části byl vyzvednut rámeček přezky (8). Z různých míst záspy pocházejí fragment šídla (9), průbojník (10), hřeb (11), nůž (12), šipka (13), ozdobné kování (14), čtyři zlomky plechů (15), zlomek obroučky (16), zlomek hliněného závaží (17), 67 zvířecích kostí, uhlíky z dubu, 12 drobných kousků železné porézní strusky (330 g), 6 kousků mazanice (z toho 1 s otisky prutů, 5 amorfních; celkem 220 g), nádoba (18), horní části dvou hrnců (19, 20), spodek dalšího hrnce (21), střepy z jemně plavené hlíny (22), tuhové (23) a kolem 170 dalších drobných střepů (24).

1. Zlomky železného kování vědra. Obloukovitá rukojeť obdélníkovitého průřezu, jejíž zachovaný konec je zahnut v oválné očko (d 155; v 80). Lichoběžníkovitá ataše s jedním koncem rozeklaným a druhým stočeným v očko; ve středu je otvor pro hřeb (d 68; š 19). Zlomek párové ataše s utkvělým hřebem (d 50) a tři menší nevýrazné zlomky. Zlomky dvou obrouček půlkruhovitěho průřezu (d 95 a 100). Zlomek obroučky obdélníkovitého průřezu (d 37). Inv. č. 20.523 a 20.396; obr. 9: 4.

2. Zlomek železného nákončí s dvěma podélnými plastickými pásky a s náznakem tří otvorů pro nýty při nepoškozeném konci. D 19; š 23; inv. č. 20.523/1; obr. 9: 13.

3. Železný kroužek svinutý z ploché tyčinky s přesahujícími se konci. P 35; síla 4; inv. č. 20.331; obr. 9: 2.

4. Železný klíč s dutým trubičkovitým tělem a s plochým vejcovitým okem. Na protilehlém konci se zachoval masivní výčnělek po ozubu. D 128; oko 40×43; inv. č. 20.256; obr. 9: 2.

5. Plochá prohnutá železná pružina s háčkovitě rozšířenými konci (d 50) uchycených pohyblivě v okách dvou skob z hraněné tyčinky; skoby byly původně zapuštěny do dřeva; mají smyčkovitá oka a rozbíhající se konce ramen (v 30—34; š. 34—43). Inv. č. 20.259; obr. 9: 7.

6. Jednoramenná plochá železná skoba s tělem na jednom konci zúženým a zploštělým. D 98; š 12; d ramene 20; inv. č. 20.257; obr. 9: 19.

7. Železná dvouramenná skoba s plochým hřbetem. D 52; d ramen 20; š 6; inv. č. 20.258; obr. 9: 15.

8. Masivní lichoběžníkovitý rámeček železné přezky. D 33; š 36; síla 5; inventární č. 20.395; obr. 9: 17.

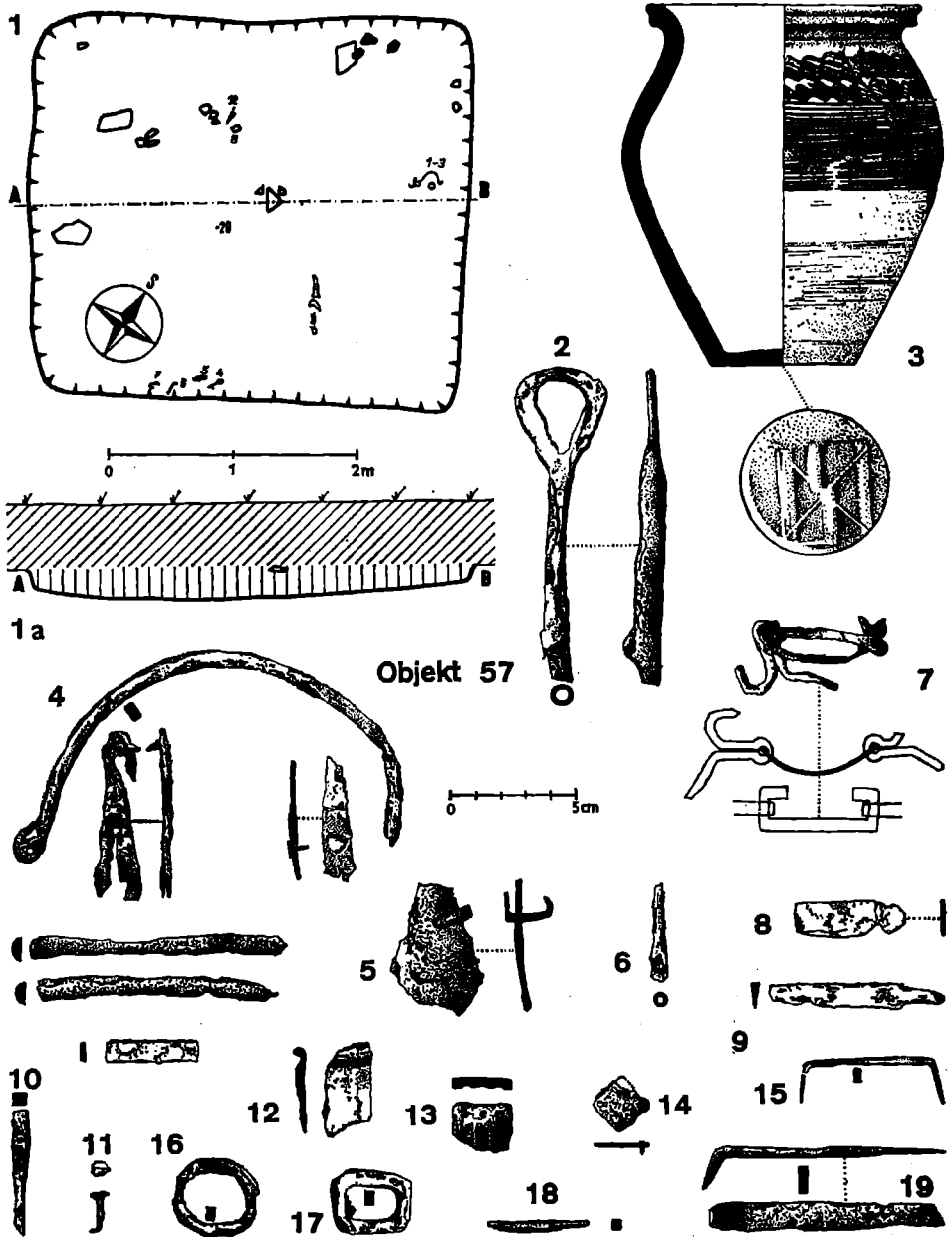
9. Fragment železného hraněného šídla. D 40; inv. č. 20.397; obr. 9: 18.

10. Železná hraněná tyčinka jednostranně zahrocená; patrně průbojník. D 52; p 5×7; inv. č. 20.398; obr. 9: 10.

11. Drobný železný hřebík s hraněným tělem, s ohnutou špičkou a s poškozenou plochou hlavicí. D 16; p hlavice 6; inv. č. 20.332; obr. 9: 11.

12. Železný nožík s rovným k hrotu skoseným hřbetem a s rovným k hrotu obloukovitě zvednutým ostřím. Krátký řap je od čepele oboustranně skosen. D 71; max. š 10; inv. č. 20.254; obr. 9: 9.

13. Část tulejky železné šipky s odlomeným ostřím. D 40; p 7; inv. č. 20.333; obr. 9: 6.

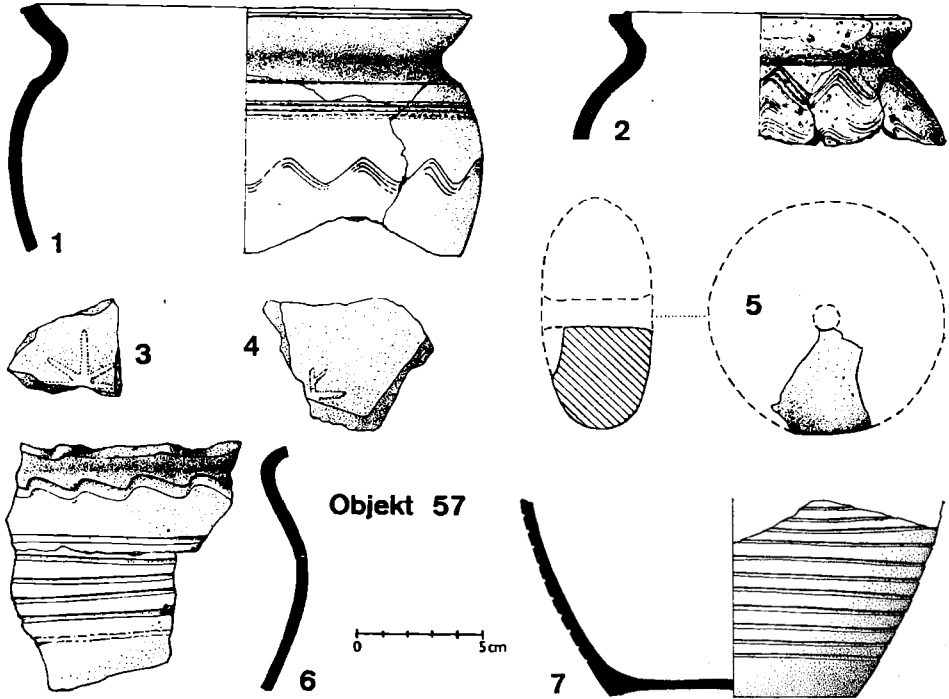

Obr. 9. Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Objekt 57, jeho půdorys (1), řez (1a) a inventář (2—19).

14. Poškozené železné kosočtverečné kování s hřebíčky ve dvou protilehlých rozích. D 17; inv. č. 20.333/2; obr. 9: 14.

15. Lichoběžníkovité kování z železného plechu proražené dvojnásobně ohnutým hraněným hřebem (d 54; š. 36); inv. č. 20.259; obr. 9: 5. Dva zlomky plochého železného pásku; d 33; inv. č. 20.255.

16. Zlomek hliněného ovaloidního závaží; p 95; v 45; inv. č. 20.313; obr. 10: 5.

Obr. 10. Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Objekt 57. Ukázky keramiky (1—7).

17. Vejčitý hrnek se silně vyhnutým, válcovitě seříznutým a prožlabeným okrajem, s úzkým naznačeným hrdlem s plastickou lištou, s velmi pravidelnou výdutí a s rovným dnem s nevýraznou plastickou značkou půleného obdélníka s úhlopříčkami. Zdobí ho dvě hřebenové vlnice po hrdlem a níže pás hustých vodorovných rýh. Hlína je jemně plavená s trochou slidy. Povrch je hladký, nasnadu hnědý, nahoře tmavošedý. Horizontální žlábky na vnitřní straně a jemné rýžky po celém povrchu svědčí o vytáčení nádoby na kruhu. Slepena a z 1/3 doplněna. V 146; po 111; pv 130; pd 59; obsah 1 litr; inv. č. 20.521; obr. 9: 3.

18. Zlomek železné obroučky obdélníkovitého průřezu; d 37; š 8; inv. č. 20.396.

19. Střepy z horní části vejčitého hrnce s vyhnutým, kalichovitě prohnutým a kuželovitě seříznutým okrajem, s výrazně odsazeným hrdlem s hranou na spodní straně a s pravidelnou výdutí. Zdobí ji pás vodorovných rýh a slabě zřetelná hřebenová vlnice. Hlína obsahuje písek. Povrch jemně drsný, černý. Dokonale obtáčena a tvrdě vypálena. Zach. v 100; po 180; pv 190; inv. č. 20.261; obr. 10: 1.

20. Šestnáct silně zeškvárovaných střepeň, z nichž se dala kresebně rekonstruovat horní část hrnku s kalichovitě prohnutým a prožlabeným okrajem, s pravidelnou šedou výdutí zdobenou vodorovnými rýhami a hřebenovými vlnkami. Hlína obsahuje písek. Střepeň jsou lehké, deformované přepálením, na povrchu jsou škvárovité kapky. Zach. v 52; po 120; pv 145; inv. č. 20.329+20.269; obr. 10: 2.

21. Stěp ze spodku nádoby s klenutým dnem s obvodovým výstupkem. Zdobí ho spirála vodorovných rýh. Hlína obsahuje písek a slídu. Povrch je jemně drsný, tmavošedý, místy se světlejšími nahnědlými skvrnami. Pv 170; pd 100; inv. č. 20.508; obr. 10: 7.

22. Dva šedé stěpy z jemně plavené hlíny zdobené širokou jednoduchou vlnicí a vodorovnými rýhami; po asi 220; inv. č. 20.330+20.419; obr. 10: 6. Patrně s nimi souvisejí 4 úlomky den z jemně plavené hlíny (inv. č. 20.304, 20.307, 20.309; 20.509).

23. Spodek tuhové nádoby s vně klenutým a zevnitř rovným dnem (zach. v 47; pd 93; inv. č. 20.522). Ve výplni objektu bylo ještě 8 tuhových stěpů zdobených jednak hřebenovými vlnovkami nebo rýhami a válcovitě seříznutý okrajový stěp z velké nádoby (po 280—300).

24. Mezi dalšími stěpy se našly zlomky okrajů zaoblených (1), válcovitě seříznutých s římsovitou úpravou (8), kuželovitě seříznutý (1), nálevkovitě seříznuté (2), prožlabený bohatě profilovaný (1) a vodorovně seříznuté s ozubem na vnitřní straně (4). Vyskytly se i 2 zlomky den s fragmentárními plastickými značkami kříže a paprsků; inv. č. 20.305-6; obr. 10: 3, 4.

OBJEKT 58 (obr. 11: 1; tab. III: 1—3)

Vyrýsoval se na rozhraní čtverců B 81/82—65 na šedožlutém jílovitém podloží jako lichoběžníkovitá tmavošedá skvrna orientovaná rohy k hlavním světovým stranám. Nad úrovní podloží se kromě kamene při severním rohu nacházely ve východním rohu zlomky kování vědérka (1), šipka (2), rukojeť z dalšího vědra (3), klenuté kování (4), v severní části železný pásek (5) a při JZ stěně ostruha (6).

Lichoběžníkovitá zemnice o délce stran 340—310—320—310 cm a hloubce 50 cm, s kolmými stěnami a s rovným dnem. Zásyp byl do hloubky 30 cm tmavošedý, promísený stěpy, kostmi, kousky mazanice, uhlíky a drobnými kameny. Při JZ stěně se jevil nepravidelný úzký pruh kousků mazanice tvořící v západním rohu v hloubce 20 cm větší nakupení — patrně zbytek výmazu dřevěné stěny. V hloubce 30 cm bylo porůznu několik větších kamenů a při východním rohu byla světlá popelovitá skvrna na ploše asi 60 X 80 cm — zřejmě pozůstatek otopného zařízení. Spodní část zásypu byla světlejší, i ona však obsahovala stěpy, kosti a zlomky mazanice.

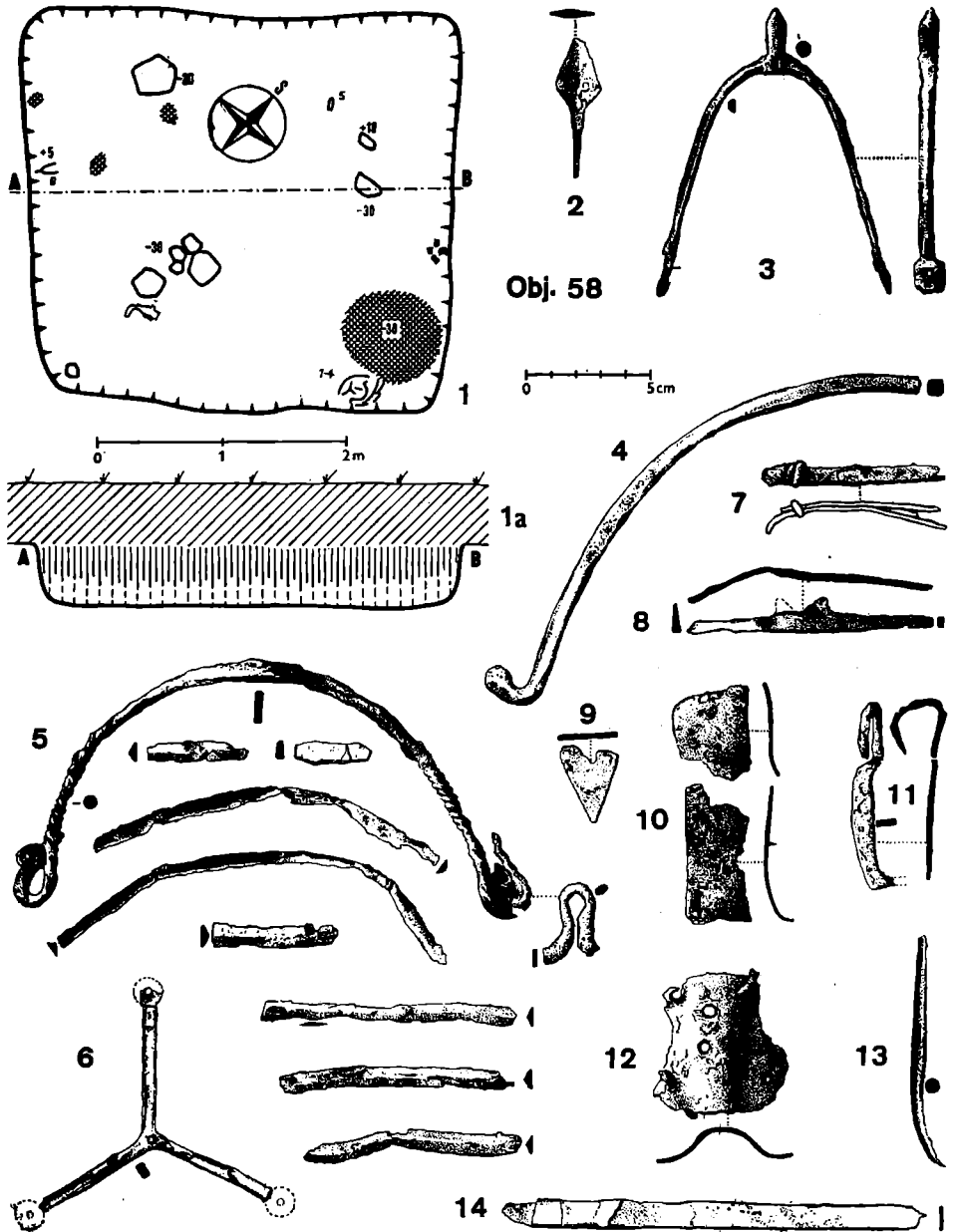
Kromě nálezů nad úrovní podloží pochází z výplně objektu skoba (7), pružina (8), rozvora (9), trojúhelníkovité kování (10), šídlo (11), dva zlomky širokého plechu (12), tři drobnější plechové zlomky (13), zlomek hřebu (14) a zkrouceného pásku (15), dva vzorky uhlíků, nevýrazný kousek strusky (320 g), deset kousků mazanice (z toho 2 jednostranně vyhlazené, 2 s otisky prutů, 6 amorfních; celkem 250 g), 62 zvířecích kostí a 156 stěpů (16).

1. Železná rukojeť z vědra s torčovanými terminálními částmi ukončenými esovitými háčky a se střední částí roztepanou naplocho (d 200; v 100). U jednoho konce zachováno prosté smyčkovité závěsné kování s rozbíhajícími se konci (v 35). Sedm zlomků obrouček trojúhelníkovitého průřezu (š 8). Inv. č. 20.533+20.535; obr. 11: 5. Tříramenný klenutý železný předmět s nýtem ve středu. Konec jednoho ramene je rozšířený a rovněž opatřený nýtem, konce dalších ramen jsou odlámané, měly však patrně stejný vzhled. Mohlo jít o kování pokličky vědra. D ramen 60; š ramen 5; inv. č. 20.535/1; obr. 11: 6.

2. Železná rombová šipka s trnem. D 57; š 18; inv. č. 20.531; obr. 11: 2.

3. Asi dvě třetiny železného rukojeti čtverhranného průřezu se zesíleným bikónickým ukončením. D 215; inv. č. 20.534; obr. 11: 4.

4. Klenuté kování z železného plechu opatřené ve čtyřech rozích otvory pro hřeby (ve dvou se zachovaly) a s třemi otvory ve vyklenuté střední části rozmístěnými do trojúhelníka. Poloválcovitě vyklenutá střední část naznačuje, že v ní mohla být umís-

Obr. 11. Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Objekt 58, jeho půdorys (1), řez (1a) a inventář (2-14).

těna pohyblivá rukojeť nebo zástrčka. Pochází patrně z kování dveří nebo truhlice. D 58; § 39—55; inv. č. 20.535/2; obr. 11: 12.

5. Plochý železný pásek s hrotitým výčnělkem na jednom konci; druhý konec nepravdělně zaoblený. D 170; § 11; inv. č. 20.535/3; obr. 11: 14.

6. Železná ostruha s parabolicky rozevřenými rameny půlkruhovitěho průřezu ukončenými obdélníkovitými ploténkami s třemi příčně položenými nýty. Bodec krátký, dvojkuželovitý. D 117; § ramen 95; d bodce 18; inv. č. 20.530; obr. 11: 3.

7. Železná dvouramenná skoba s plochým hřbetem, s jedním ramenem odlomeným a s druhým dvakrát ohnutým. Mohla souviset s kovááním zámku. D 53; inv. č. 20.535/4; obr. 11: 11.

8. Dva ploché železné pásky sevřené na jednom konci drátěným kroužkem. Šlo buď o spoj obroučky vědra nebo o pružinu z mechanismu zámku. D 73; § 7; inv. č. 20.535/5; obr. 11: 7.

9. Železná rozvora zámku, původně s dvěma ozuby, z nichž jeden je odlomen; jedno rameno je ohnuté. D 100; § 14; inv. č. 20.535/6; obr. 11: 8.

10. Ploché železné kování trojúhelníkovitého tvaru s náznakem otvoru ve středu kratší strany. Mohlo jít o kování klíčové dírky. D 32; § 22; inv. č. 20.536; obr. 11: 9.

11. Železná šídlo kruhového průřezu s ohnutým hrotem. D 95; p 6; inv. č. 20.535/7; obr. 11: 13.

12. Dva zlomky širokého železného plechu na koncích mírně prohnutého. Na menším kousku je otvor pro hřebíček v rohu, na druhém asi v polovině délky, při okraji; vylámaný okraj na protilehlé straně nevylučuje, že tam byl též hřeb. D 38+58; §. 33+26; inv. č. 20.535/8; obr. 11: 10.

13. Tři zlomky plochého železného pásku. D 21+18+18; inv. č. 20.506.

14. Poměrně masivní čtyřhranný zlomek železné tyčinky, patrně z hřebu. D 36; inv. č. 20.506/1.

15. Zlomek plochého železného pásku zkrouceného v polovině o 90°, s jedním koncem rozšířeným a opatřeným otvorem. Mohlo jít o zlomek drobné železné hřívny. D 28; inv. č. 20.506/2.

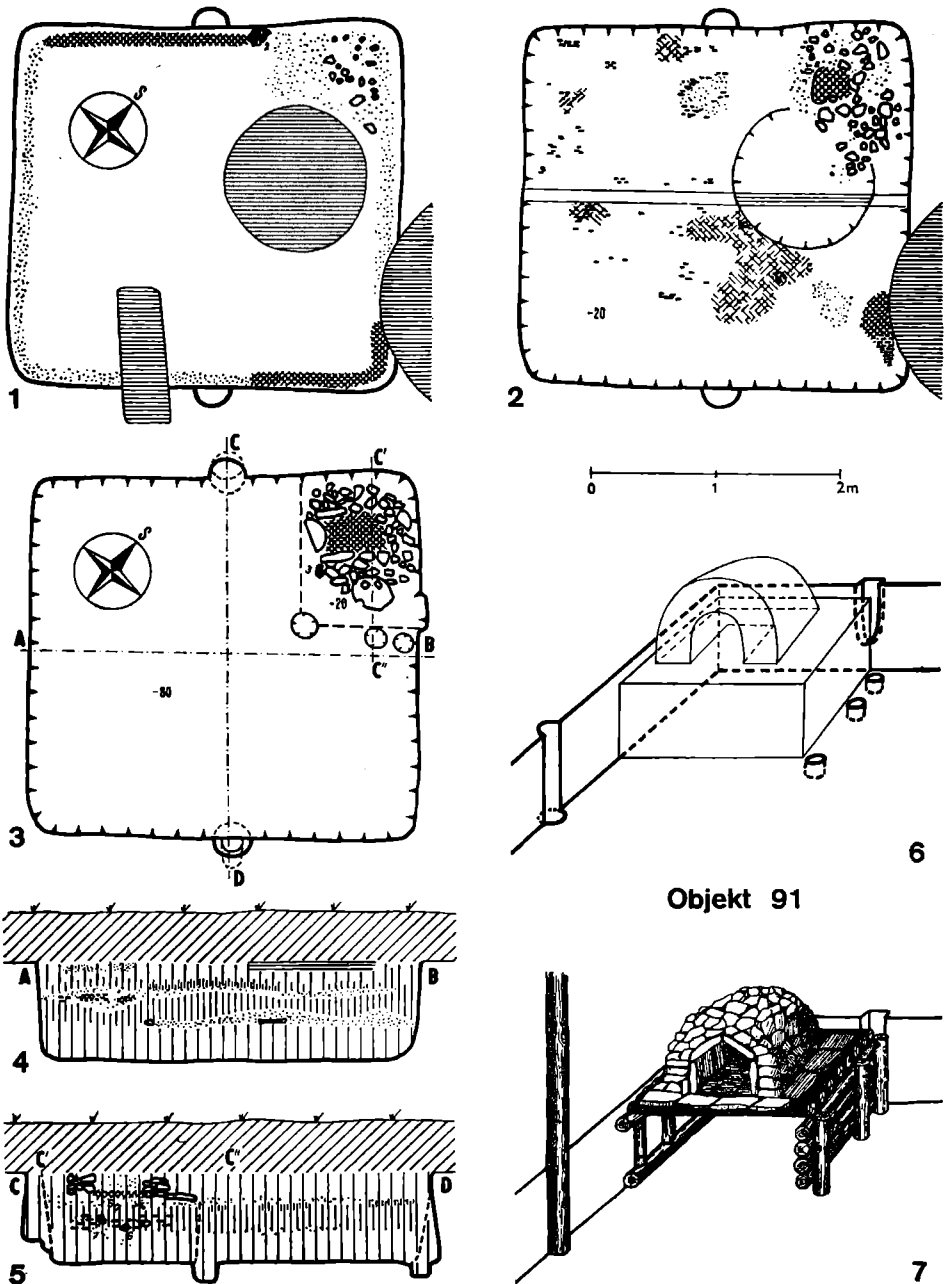
16. Všechny střepy byly drobné (do 5 cm) a nepodařilo se z nich slepit ani kresebně rekonstruovat žádný větší kus nádoby. Okrajové střepy měly neměřitelný obvod; byly zaoblené (1), kuželovitě seříznuté (3), válcovitě seříznuté s bohatou profilací a římsami (2) i vodorovně seříznuté (1). Ve výzdobě se opakuje hřebenová vlnice, vodorovné rýhy hřebenové i jednoduché, řady šikmých i větvičkovitě uspořádaných vpíchů. Vyskytly se i 4 střepy z jemně plavené hlíny zdobené vodorovnými rýhami. Dvě dna byla klenutá s obvodovými výstupky, jedno dno klenuté s vytlačenými koncentrickými kruhy.

OBJEKT 91 (obr. 12; tab. IV)

Vyrýsoval se ve čtverci B 74—64 (jižním rohem zasahoval do čtverce B 74—65) na světle hnědém jílovitém podloží jako tmavošedá čtvercovitá skvrna, v jejímž severním rohu vystupovaly nad úroveň podloží kameny. Skvrna byla narušena dvěma recentními kruhovými jámami, jejichž zásyp tvořila sytě tmavá hlína s proplástkami žlutého jílu; menší jáma (p 105 cm, hl 13 cm) zasáhla vnitřek objektu, větší jáma (p 200 cm, hl 25 cm) porušila jeho SV stěnu. Jihovýchodní okraj objektu byl narušen 30 cm širokou recentní sondou, která zasahovala jen nepatrně pod úroveň podloží.

Čtvercovitá zemnice o délce stran 300—310 cm a hloubce 70 cm. Rohy byla orientována k hlavním světovým stranám. Stěny byly téměř kolmé, dno rovné. Asi uprostřed JV a SZ stěny se již na podloží rýsovaly poloviny kúlových jamek (p 28 cm), které se jevily jako svisle proříznuté stěnami objektu; na řezu bylo podle odlišného zbarvení výplně jamek patrné, že vlastní kúly měly v průměru 13—14 cm; SZ jamka byla hluboká 60 cm, JV 80 cm. Zatímco stěny objektu byly mírně zešíkmené, jamky byly kolmé, takže jejich spodní části zasahovaly mimo obrys dna objektu.

Kamenná pec vyčnívající nad úroveň podloží se nacházela v severním rohu; ústím byla obrácena k JZ. Její půdorys byl čtvercovitý se zaoble-

Objekt 91

Obr. 12. Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Objekt 91, jeho obrys na podloží (1), situace v hloubce 20 cm (2) a po vybrání zásypu (3); řezy A—B (4) a C—D (5); idealizovaný perspektivní pohled na nálezovou situaci pece (6) a pokus o rekonstrukci podstavce pece (7).

nými rohy (80 × 80 cm); stěny se zachovaly do výšky 20 cm. Obdélníkovité topeniště (60 × 30 cm) mělo dno do červena vypálené do hloubky 5—8 cm. Ústí pece vymezovaly dva zlomky žernovů stojící na hraně a další vodorovně položený fragment; velká část žernovu (1) ležela naplocho na JV straně pece. Vzhledem k tomu, že pod pecí se nacházela hlinitá výplň objektu v síle asi 50 cm, lze soudit, že pec spočívala na dřevěném podstavci (obr. 12: 6, 7), po jehož konstrukci se zachoval v SV stěně zemnice, 100 cm od severního rohu, svislý žlábek (š 30 cm, hl 10 cm, v 50 cm), na nějž ve dně zemnice navazovala řada tří kulových jamek (p 18—20 cm, hl 15 cm), z nichž krajní byla vzdálena 100 cm od SV stěny a 115 cm od SZ stěny zemnice (obr. 12: 3, 6). Obsah kamenů z pece činil 0,1 m³.

Zásyp zemnice byl vybírán po vrstvách při ponechání 10 cm širokého kontrolního bloku (obr. 12: 2). Po seškrábnutí asi 5 cm vrstvy se podél stěn jeví tmavé pruhy s uhlíky široké 10—15 cm (místy až 50 cm), doplněné při západním a východním rohu proužky do červena propálené hlíny (obr. 12: 1); šlo patrně o zbytky vypáleného výmazu stěn. Již v této hloubce byla při SZ stěně zemnice, 10 cm od ústí pece, nalezena rozdrčená nádoba (2). Porůznu do hloubky 20—25 cm se v zásypu objevovaly nakupeniny uhlíků a v jejich okolí i nad nimi do červena vypálená hlína, místy celé kusy jednostranně vyhlazené mazanice (druhá strana splývala s hlínou výplně). Uhlíky a mazanice zřejmě pocházejí ze zhroucených dřevěných a hlínou omazaných stěn. Na kontrolním bloku se zřetelně jevía re-centní jáma, dále asi 35 cm silná světle hnědá horní část výplně prořatá vodorovně v hloubce asi 25 cm vrstvou s uhlíky a propálenou hlínou a spodní šedá část výplně, v níž se jeví v hloubce 45 cm méně výrazný tmavší předěl, pod nímž byl zásyp velmi kompaktní a tvrdý (obr. 12: 4, 5). Převážná většina nálezů se koncentrovala mezi vrstvami v hloubce 25 až 45 cm.

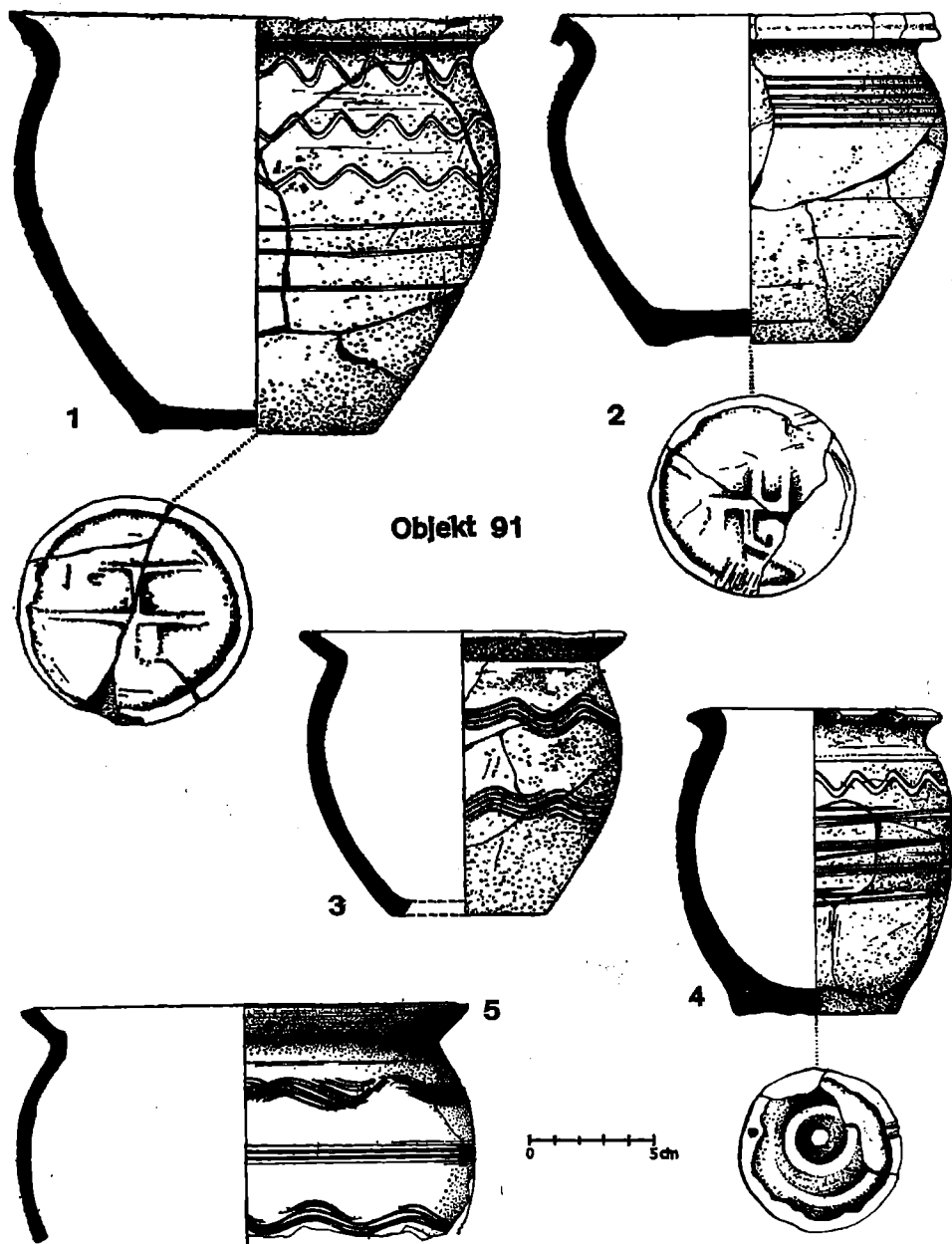
U jižní čelisti pece byly zjištěny střepy z nádoby (3), brousek (4) a železný plech (5). V bloku hlíny pod pecí, asi 30 cm pod jejím dnem, se našly střepy ze dvou hrnců (6, 7). Porůznu byly v zásypu nalezeny další střepy, z nichž se podařilo rekonstruovat dvě celé (8, 9) a dvě horní části nádob (10, 11) kromě dalších výrazných keramických fragmentů (12), dále zlomek spru (13), sekery (14), brousku (15) a 130 zlomků zvířecích kostí.

1. Sedm zlomků svorového žernovu (inv. č. 161.010) a sedm zlomků rhyolitového žernovu (inv. č. 161.011).

2. Mísovitý hrnec vejčitého profilu, s vyhnutým vodorovně a nálevkovitě seřfznutým okrajem, s pravidelnou výdutí a s dnem s obvodovým výstupkem a s plastickou křížovou značkou. Zdobí ji tři jednoduché vlnice a pod nimi tři vodorovné rýhy. Hlína obsahuje písek a slídu. Povrch je hladký, hnědý, asi z 1/3 našedlý. Uvnitř jemně svislé stopy, jinak dokonale obtáčena. Slepna a částečně doplněna. V 168; po 190; pv 194; pd 93; obsah 3 litry; inv. č. 159.516; obr. 13: 1.

3. Silnostěnný soudkovitý hrnec se zesíleným zaobleným okrajem, se žlábkovitým hrdlem, s poněkud nepravidelnou výdutí zvláště nad dnem, které má obvodový výstupek a plastickou značku v podobě mezikruží. Zdobí ho jednoduchá vlnice pod hrdlem a níže široký pás nepravidelně rozmístěných vodorovných rýh. Zhotoven z jemně plavené hlíny s příměsí slídy. Povrch je hladký, šedohnědý. Hrubě modelován a obtáčen, uvnitř vodorovně nepravidelnosti i svislé stopy po shlazování. Slepna a asi z 1/4 doplněn. V 123; po 100; pv 110; pd 66; obsah 0,6 litru; inv. č. 159.520; obr. 13: 4.

4. Plochý obdélníkovitý brousek s dvěma širokými brusnými plochami. D 121; š 60; inv. č. 161.009; obr. 14: 8.

Obr. 13. Břeclav-Pohansko, Lesní školka, Objekt 91. Ukázky keramiky (1—5).

5. Fragment slabě prohnutého železného plechu. D 63; max. š 33; inv. č. 161.008; obr. 14: 6.

6. Mísovitý hrnec s vyhnutým kuželovité seříznutým okrajem s římsou na spodní straně a s rýhou na straně vnitřní, s pravidelnou výdutí a s klenutým dnem s obvodovým výstupkem a s plastickou značkou v podobě svastiky. Zdobí ho pás vodorovných rýh na největší výdutí. Hlína obsahuje drsný písek. Povrch krupičkovitý, hnědavý, při okraji šedavý. Dokonale obtáčen. Splen a asi z 1/6 doplněn. V 132; po 155; pv 156; pd 82; obsah 1,42 litru; inv. č. 161.001; obr. 13: 2.

7. Horní část vejčité nádoby s kalichovitě prohnutým a vodorovně seříznutým okrajem a s pravidelnou tenkostěnnou výdutí. Zdobí ji dvě hřebenové vlnovky, mezi nimiž je pás vodorovných rýh. Hlína je poměrně jemná s nevelkou příměsí písku. Povrch je jemně drsný, tmavošedý, místy se světlejšími nahnědlými skvrnami. Dokonale obtáčen. Zach. v 94; po 180; pv 183; inv. č. 161.002; obr. 13: 5.

8. Miskovitý hrnek soudkovitého profilu, s kalichovitě prohnutým, vodorovně seříznutým a zaobleným okrajem, s úzkým žlábkovitým hrdlem, s pravidelnou výdutí a s rovným dnem. Zdobí ho dvě hřebenové vlnice. Hlína obsahuje drsný písek. Povrch je krupičkovitý, šedohnědý. Uvnitř svislé stopy po shlazování, jinak dokonale obtáčen. Splen a částečně doplněn. V 115; po 132; pv 126; pd 66; obsah 0,9 litru; inv. č. 159.517; obr. 13: 3.

9. Střepey z miskovitěho kresebně rekonstruovatelného hrnku s vyhnutým, zaobleným a žlábkovitě upraveným okrajem, s pravidelnou vytáčenou výdutí a s otlučeným dnem. Zdobí ji jednoduchá nízká vlnice pod hrdlem. Vyroben z jemně plavené hlíny se slídu. Povrch je hladký, světle hnědý, místy našedlý. Podle vodorovných žlábků na vnitřní straně a jemných rýžek po celém povrchu lze soudit na vytáčení nádoby. V asi 125; po 150; pv 145; pd asi 70; obsah asi 1,2 litru; inv. č. 159.522; obr. 14: 4.

10. Střep z vejčitého hrnce s kalichovitě prohnutým, vodorovně seříznutým a slabě prožlabeným okrajem, s pravidelnou tenkostěnnou výdutí, bez dna. Zdobí ho dva pásy vodorovných rýh, mezi nimiž je hřebenová vlnovka. Hlína obsahuje drobný písek a slídu. Povrch je jemně drsný, šedohnědý, uvnitř šedý. Dokonale obtáčen a zvonivě vypálen. Splen a kresebně dorekonstruován. Zach. v 155; po 200; pv 210; inv. č. 160.988; obr. 14: 1.

11. Střepey z horní části vejčitého hrnce s válcovitě seříznutým a slabě prožlabeným okrajem, s pravidelnou tenkostěnnou výdutí. Zdobí ho dvě slabě zřetelné vodorovné rýhy. Zach. v 78; po 190; inv. č. 159.521; obr. 14: 2.

12. Z výrazných střepů uvádím: Šedohnědý střep vytáčený z jemně plavené hlíny a zdobený nízkou jednoduchou vlnicí; pv asi 220; inv. č. 159.550; obr. 14: 3. Dvaatřicet hnědočervených a našedlých střepů zdobených vodorovnými rýhami, mezi nimiž i střep s okrajem vodorovně a nálevkovitě seříznutým (po 260) a zlomky dna (pd 120), pocházející z jedné nádoby (inv. č. 159.518+160.991) analogické rýhovaným hrncům z obj. 55 (obr. 6: 1—4; 7: 1, 2). Objevily se i dva válcovitě seříznuté bohatě profilované okraje s římsami (inv. č. 160.990+160.992). Vyskytl se i 1 oranžový střep z nádoby antického rázu (inv. č. 159.567).

13. Zlomek železného srpů z části čepelě a s dlouhým masivním trnem rukojeti s utkvělými zbytky dřeva. D 200; d trnu 105; max. š 18; inv. č. 159.577; obr. 14: 9.

14. Zlomek železných sekery s odlomeným ostřím i tlýní částí. D 101; v 30; p otvoru 29; inv. č. 159.578; obr. 14: 5.

15. Zlomek plochého destičkovitého brousku s jednou brusnou plochou. D 55; š 32; inv. č. 161.014; obr. 14: 7.

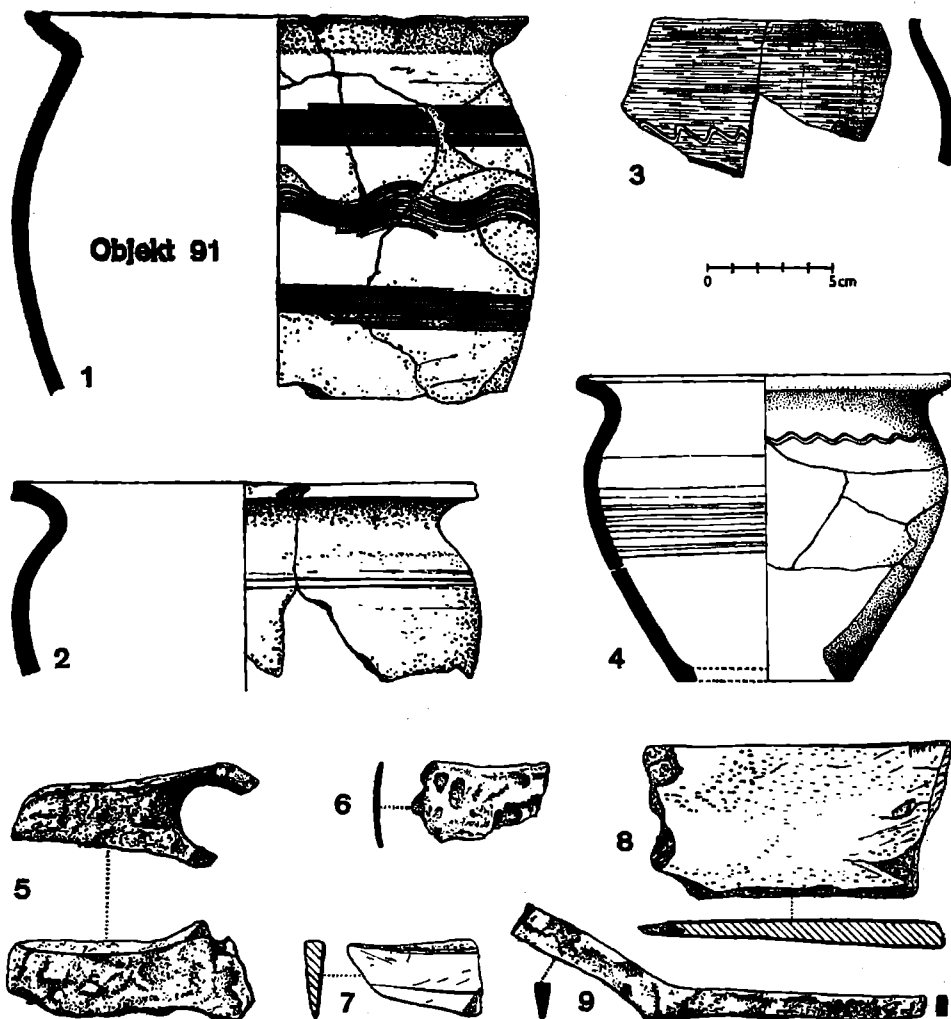
OBJEKT 166 (obr. 8: 11; tab. III: 6)

V jihovýchodním rohu čtverce B 60—79 byla z něho zachycena kamenná pec, která se nacházela v tmavé humusovité vrstvě nad písčítým podložím probíhajícím 95 cm pod současným povrchem. Terén byl v tomto místě uměle zvýšen proti meandrujícímu vodnímu korytu, které tam odplavilo asi na 70metrovém úseku velkomoravské opevnění spočívající na písčitém podkladě. Umělé zvýšení terénu prozrazovala asi 20 cm silná žlutá jílovitá vrstva probíhající nad pecí.

Pec byla 100 cm dlouhá, 110 cm široká a vysoká 30—50 cm. Byla složena převážně z drobných kamenů (d kolem 10 cm), mezi nimiž byly místy kusy

mazanice, jíž snad byly kameny spojovány. Pouze topeniště bylo vymezeno silně zvětralými velkými kameny (d 30 cm) postavenými na hranu; byl mezi nimi i zlomek silně otřelého svorového žernovu. Topeniště (d 60 cm; š 25 cm) bylo vyplněno šedou popelovitou hlinou, v níž byly střepy (1) a zvířecí kosti.

Podle nevýrazného zahloubení v písčitém podloží lze soudit, že pec stála v severním rohu obydlí o délce stran asi 300—320 cm, orientovaného rohy k světovým stranám. Vzhledem k tomu, že pec ležela na okraji výkopu

Obr. 14. Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Objekt 91. Ukázky keramiky (1—4) a drobného inventáře (5—9).

a na sypkém podloží, nebylo možné celkový půdorys spolehlivě identifikovat.

1. Keramiku z obj. 166 charakterizují 3 střepy s kalichovitě prohnutými okraji, z nichž dva mají silně prožlabené ukončení a jeden z nich výzdobu z hřebenových rýh (inv. č. 181.327; obr. 8:15); další dva mají v podstatě vodorovně seřiznuté a jen slabě prohnuté ukončení a výzdobu z hřebenových vlnic (inv. č. 180.375-6; obr. 8:14, 15); hlína, z níž jsou vyrobeny, obsahuje poměrně drsný písek a jejich povrch je jemně drsný až krupičkovitý. Dále bylo mezi střepy 14 fragmentů z jemně plavené hlíny, z nichž jeden měl zaoblený okraj (obr. 8:12), na druhém byla nízká jednoduchá vlnovka (obr. 8:13), na dalším spirála vodorovných rýh; na dvou byly i hřebenové vlnovky. Dna byla rovná (3), klenutá (4) nebo s obvodovým výstupem (1); na jednom z nich byl důlek, na druhém část nejasné plastické značky.

CELKOVÁ CHARAKTERISTIKA ZEMNIC A MOŽNOSTI JEJICH REKONSTRUKCE

Většina popsaných objektů patří k charakteristickým slovanským zemnicím podle obecně přijímané terminologie (STAŇA 1960, 277, pozn. 176; HRUBÝ 1965, 115; PITTEROVÁ 1970, 129; DOSTÁL 1975, 43), a to k zemnicím čtvercovitým. Půdorysný tvar se ovšem ve většině případů čtverci pouze blížil; zpravidla měly stěny poněkud odlišnou délku a svíraly navzájem tupé nebo ostré úhly (kolísající kolem 90°), takže striktně vzato, byly některé půdorysy obdélníkovité, jiné lichoběžníkovité, případně kosočtvercovité nebo kosodélníkovité. Zda tato nepřesnost byla původní, nebo k ní došlo v důsledku hroucení stěn po zániku obydlí nebo až při výzkumu následkem špatné rozlišitelnosti okrajů zásypu, nemůžeme bezpečně rozhodnout.

Délka stran kolísala mezi 300—350 cm, takže celková plocha zemnic se pohybovala mezi 9—12 m² (přehled I). Šlo tedy o velikost průměrnou až mírně nadprůměrnou (HRUBÝ 1965, 117), jaká byla běžná i u většiny zemnic na jižním předhradí Pohanska (VIGNATIOVÁ—ŠTELCL 1981, 11).

Hloubka obydlí měřená v průběhu výzkumu od úrovně podloží kolísala mezi 10—70 cm; s připočtením humusovité vrstvy pod původním povrchem činila 40—100 cm. Pro většinu popisovaných objektů je charakteristické, že měly podlahu pod úrovní řezu, jímž byly zjištěny. Pouze objekt 54 měl zřejmě dvoufázovou úpravu podlahy; mladší mazanicová podlaha byla zachycena již nad úrovní identifikačního řezu (tj. nad podlozím) spolu se zbytky zděného nároží, které však existovalo již při zahloubené podlaze; původní zahloubení totiž nezasahovalo do vnitřního prostoru jižního nároží (obr. 4:1; tab. I:5).

Všechny zemnice byly přibližně jednotně orientovány rohy k hlavním světovým stranám; pouze u objektu 166 není orientace vzhledem k sypkému podloží a nevelkému zahloubení u okraje výkopu zcela jasná.

Otopná zařízení byla identifikovatelná v různém stupni. V objektu 57 o něm svědčily jen tři větší kameny a škvárovitě přepálené střepy, ale poloha se zjistit nedala; šlo zřejmě jen o prosté otevřené ohniště. V objektech 55 a 56 se zachovaly jen poškozené a snad i částečně přemísťené pozůstatky výmazů ohnišť, o ohništi v objektu 58 svědčí jen nakupení popelovité hlíny. Otevřené vyvýšené ohniště bylo patrně i při zděném nároží objektu 54, kde však bylo orbou zničeno; obdobná ohniště byla

Přehled I
Základní údaje o obytných zemnicích

Čís. obj.	Půdorysný tvar	Délka stran v cm	Hloubka v cm zkoumaná / pod povrchem	Plocha v m ²	Druh otopného zařízení	Rozměry otopného zařízení	Umístění otopného zařízení	Pohlaha	Stěny	Jamky po sochách
10	lichoběžníkovitý	275—340 300—310	30/70	9,3	kamenná pec	80 × 80 v 45	v jižním rohu	rovná	pletené	2
22	kosočtvercovitý	300 × 290	25/55	8,7	kamenná pec	65 × 80 v 35	v západním rohu	rovná	?	1—2
54	čtvercovitý	340 × 350	20/50	11,9	ohniště ve zděném nároží	90 × 90	v jižním rohu	šikmá + rovná	roubené + zděné	—
55	kosočtvercovitý	350—350 370—350	45/75	12,3	vymazané ohniště	p 110	uprostřed	rovná	roubené	—
56	lichoběžníkovitý	350—350 330—300	45/75	11,5	vymazané ohniště?	p 50	uprostřed SZ stěny	mísovitá	roubené	—
57	obdélníkovitý	310 × 350	20/50	10,8	prosté ohniště?	?	?	mísovitá	roubené	—
58	lichoběžníkovitý	310—310 340—320	50/80	10	prosté ohniště	60—80	ve východním rohu	rovná	roubené	—
91	čtvercovitý	300 × 310	77/100	9	kamenná pec	80 × 80 v 20	v severním rohu	rovná	pletené	2
166	?	?	10/40	9 ?	kamenná pec	110 × 140 v 30—50	v severním rohu	rovná	?	—

v objektech 37 a 82 ve velmožském dvorci z Pohanska (DOSTÁL 1975, 64, 84; obr. 11: 2; tab. 15: 1, 2; IX: 2—4; X: 1—3). Rozměry ohnišť většinou nebylo možné přesněji zjistit; více či méně rozmetané pozůstatky měly průměr 50—140 cm. V ostatních objektech byly kamenné pece. Pece měly podkovitý půdorys blízký čtverci (80 × 80 cm) nebo obdélníku (65 × 80 cm, 100 × 110 cm) a jejich stěny byly zachovány do výšky 20—50 cm. Obdélníkovitá topeniště o rozměrech 25—40 × 45—65 cm byla po stranách a někdy i naspodu vymezena většími plochými kameny; ve třech případech (objekty 22, 91, 166) bylo k tomuto účelu použito opotřebovaných žernovů, jak bylo mnohokrát zjištěno i v zemnicích jižního předhradí Pohanska (VIGNATIOVÁ—ŠTELCL 1983, 100). Jinak byly stěny pecí složeny převážně z drobných kamenů. V objektu 166 byly mezi kameny zjištěny zbytky mazanice, takže není vyloučeno, že kameny byly spojovány hlinou, která se vypálila; tato situace byla ojediněle zjištěna i jinde (SKRUŽNÝ 1963, 240). Ze čtyřech zjištěných kamenných pecí byly tři umístěny běžným způsobem na podlaze objektu; pouze v objektu 91 stála pec na bloku hlíny asi 50 cm vysokém, tvořeném běžnou hlinitou výplní zemnice (obr. 12: 5, 6; tab. IV: 4—6). Řada tří kúlových jamek ve dně zemnice na SV straně bloku a protilehlý žlábek ve stěně zemnice jsou zřejmě stopami po dřevěném podstavci, na němž pec stála (obr. 12: 7). Dřevěné podstavce pod pecemi zvané „opečki“ jsou běžné v severní lesní zóně na Rusi (RAP-POPURT 1975, 154—155, 161).

Přestože orientace všech popisovaných zemnic je v podstatě jednotná, otopná zařízení jsou v nich umístěna rozmanitě: kamenné pece 2X v severním, 1X v jižním a 1X v západním rohu, ohniště 1X v jižním a 1X ve východním rohu, ale též 1X uprostřed objektu a 1X uprostřed SZ stěny. Proti zjištěním L. SKRUŽNÉHO (1963, 243) se na Pohansku objevují otopná zařízení hojněji i v jižním a západním rohu objektů orientovaných rohy k světovým stranám, jak to potvrzuje i situace na jižním předhradí Pohanska (VIGNATIOVÁ—ŠTELCL 1983, 97). Zcela výjimečná je poloha otopného zařízení uprostřed obydlí 55 s částečnou excentricitou směrem k západnímu rohu. Centrální umístění pece je patrné na jednom objektu ze Sadů-Dolních Kotvic (MAREŠOVÁ 1975, 23 vpravo dole; obr. 4 uprostřed nahoře).

Podlaha byla u většiny zemnic rovná, pouze u objektů 56 a 57 se mísovité zvedala směrem k rohům. V objektu 54 se podlaha šikmo svažovala od Z k V, přičemž jižní roh nebyl do podloží vůbec zahlouben; zřejmě to bylo způsobeno tím, že tam bylo vyvýšené ohniště. Záhy však byla zahloubená část objektu zasypána a v úrovni původního povrchu byla zřízena mazanice podlaha, k jejímuž vypálení došlo při požáru objektu.

Stěny zemnice 10 byly pletené, jak na to ukazuje velké množství zuhelnatělých prutů nalezených ve výplni ve třech vrstvách nad sebou (DOSTÁL 1977/78, 107). Pletené hlinou omazané stěny byly patrně také v zemnici 91, kde se na obvodu jeví pruhy mazanice a v jejíž výplni se nacházely zbytky uhlíků a kusy jednostranně vyhlazené mazanice v souvislých plochách. V obou zemnicích byla zjištěna dvojice kúlových jamek po sochách nesoucích konstrukci střechy. Protože i objekt 22 vykazoval stopy po sochových kúlech, mohl mít rovněž pletené stěny jako obě předcházející zemnice. Ostatní obydlí měla patrně stěny roubené. Ukazují na

to podkladové kameny ve východním rohu objektu 54 a dále fakt, že objekty 55, 56, 57 a 58 nevykazovaly stopy po sochových kůlech; hřebennová vaznice u nich mohla spočívat na polosochách zabudovaných v horním obvodovém věnci sruhu (DONAT 1980, 59—60).

Všechny popisované zemnice byly jednoprostorové. Není však vyloučeno, že u objektu 22, jehož východní roh narušovala obdélníková jáma a jehož JV kúlová jamka byla asi 150 cm vzdálena od okraje zahloubení objektu, vznikala před vchodem jakási předsíň. Obdobná situace se jevila u jednoho zahloubeného obydlí na Starých Zámčích u Líšně (STAŇA 1960, 242, obr. 2, 3, 27). Dále nevelká vzdálenost mezi objekty 55 a 56 (pouhých 60 cm) a paralelnost jejich stěn nevylučuje, že šlo o jeden dvoupřestorový objekt.

Výskyt čtvercovitých zemnic v řemeslnickém areálu Pohanska a zejména na jeho jižním předhradí naznačuje, že tato forma obydlí se udržovala i v prostředí velkomoravských hradišť po celé 9. století. Výskyt velkých povrchových staveb souvisí jen s dvorským prostředím některých hradišť (DONAT 1980, 61—62; KAVÁNOVÁ 1985).

ROZBOR INVENTÁŘE A DATOVÁNÍ

Kvantitativní zastoupení většiny druhů inventáře bylo v obytných zemnicích vzhledem k jejich ploše a objemu výplně zhruba stejné jako u jiných objektů, např. velkých zahloubených staveb, které byly nedávno zpracovány (DOSTÁL 1986). Na rozdíl od nich byla v obytných zemnicích jen nepatrně zastoupena železná struska, která se do jejich výplně dostala zřejmě druhotně, po zániku staveb, jako splach z okolí. Výjimku tvoří pouze objekt 10, kde však struska byla nasypána do nádoby s depotem železných předmětů (DOSTÁL 1977/78, 107—108, 111). Množství mazanice je u obou druhů objektů značně rozkolísané. Ne vždy byla zřejmě mazanice důsledně vybrána, zvážena a morfologicky zhodnocena, a pokud byla vybrána, její množství výrazně ovlivnila přítomnost vymazané podlahy nebo hlinou upraveného otopného zařízení, ne-li přímo hliněné pece (objekty 54, 55). Mazanice ze stěn, pokud se dobře nevypálila při požáru, zřejmě rychle podlehla zkáze nebo nezanechala příliš výrazné stopy. Svědčí o tom jak situace v objektu 10, kde nebyla mazanice vybrána k uskladnění, protože se nedala odlišit od vypálené výplně hradby, tak situace v objektu 91, kde nedošlo k vybrání proto, že mazanice nebyla příliš dobře vypálená, rozpadala se, a byla místy patrná jen její vyhlazená lícni strana, ale nezachoval se rub s otisky stěn.

Pokud jde o osteologický materiál, jeví se v obytných zemnicích lesní školky typické zastoupení hlavních zvířecích druhů (přehled II). Pochází zhruba z 97 % z domácích zvířat a z necelých 3 % z divoce žijících druhů. Jak plyne z přehledu II, pochází 53 % kostí z prasete domácího, 22 % z ovcí a koz, 19 % z hovězího dobytka, 1,5 % z ovcí; z ostatních domácích zvířat je zastoupen kuň, pes, kočka, slepice, husy a kachny. Z divokých zvířat se vyskytly kosti divočáka, jelena, zajíce, vrány, volavky, bukáče. Srovnáme-li procentuální zastoupení zvířecích kostí z obytných zemnic v lesní školce se stavem v tamnějších velkých zahloubených stavbách a ve velmožském dvorci, vidíme, že ve všech těchto velkomo-

Přehled II
Zastoupení zvířecích kostí v obytných zemnicích

Objekt	Kostí celkem	Neurčeno	Určeno	Domácí zvířata									Divoká zvířata									
				Prase domácí	Hovězí dobytek	Ovce — koza	Ovce	Koza	Kůň	Pes domácí	Kočka domácí	Kur domácí	Husa domácí	Jelen	Divočák	Zajíc	Bukák	Vrána	Volavka			
10	45	—	45	5	11	7	1	—	—	1	20*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22	10**	7	3	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
54	26	10	16	11	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
55	999	123	876	505	111	227	12	—	—	—	—	4	10	—	—	—	2	1	—	1	—	3
56	183	44	139	62	52	20	1	—	—	—	—	1	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—
57	74	13	61	33	19	3	3	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
58	83	12	71	25	29	13	2	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
91	130	75	55	33	19	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	***	—	—	—	—	—	—
166	20	9	11	4	1	2	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cel- kem	1574	293	1277	679	246	273	19	1	2	1	21	9	11	2	3	1	1	3	3	2	2	2
V procentech: 100				53	19	22	1,5	2					2,5									

* Kostí kočky domácí pocházejí z jednoho jedince (v procentech je počítáno pouze s jednou jednotkou).

** Kostí z výzkumu v roce 1969 se ztratily.

*** Jedna kost (carpometacarpus) z obj. 91 pocházela patrně z kachny domácí.
 Zvířecí kosti určili MVDr. Z. Kratochvíl, CSc., a doc. MVDr. O. Štěrba, DrSc.

ravských objektech je zachována převaha prasat nad hovězím dobytkem a rozdíl je pouze v zastoupení drobných přežvýkavců (ovce, koza). Zatímco ovce a kozy zaujímaly v konzumaci dvorce a dílen třetí místo (15—17 %), v obytných zemnicích byly na druhém místě (23,5 %). Může jít ovšem jen o jev náhodný, vzniklý nevelkou početností nálezového souboru ze zemnic; výrazně větší počet kostí ovcí a koz byl pouze v jediném objektu (č. 55), což mohl způsobit jediný nález úplné kostry drobného přežvýkavce. Definitivní rozhodnutí může padnout až po vyhodnocení většího počtu nálezových souborů.

Přehled III
Počty střepů v obytných zemnicích

Obj.	Celkem střepů	Okraje	Zdo- bené	Nezdo- bené	Dna	Značky	Celé nádoby	Části nádob
10	82	2	32	43	5	2 důlky	3	2
22	78	10	26	38	4	—	5	4
54	29	2	11	8	8	—	—	—
55	585	104	292	149	40	1 techn. 5 plast.	6	3
56	265	27	135	83	20	—	—	—
57	184	22	78	56	28	3 plast.	1	3
58	156	16	55	66	19	—	—	—
91	99	10	61	21	7	3 plast.	5	3
166	60	4	41	16	8	—	—	—
Celkem	1547	197	731	480	139	3 techn. 11 plast.	20	15

K e r a m i k a je zastoupena v obytných zemnicích nestejně (přehled III), přičemž není rozhodující počet nalezených střepů. Neudivuje malý počet střepů v objektu 166, z něhož byla zachycena jen kamenná pec, a z objektu 54, který byl v druhé, patrně dlouhodobější fázi své existence povrchový a nálezy z něho byly po zániku rozmetány po povrchu a zničeny povětrnostními vlivy. Klamný úsudek by však mohly vyvolat počty střepů z ostatních objektů. Přestože v objektech 10, 22 a 91 bylo poměrně málo střepů (50—80 kusů), bylo v jejich inventáři 5—9 celých nádob nebo jejich značných částí, obsahovaly objekty 55—58 podstatně více střepů (156 až 473), avšak jen dva z nich (objekty 55 a 57) poskytly též celé nádoby a jejich výrazné části (4—9 kusů), zatímco objekty 56 a 58 obsahovaly jen drobné střepy, z nichž nebylo možné rekonstruovat větší části. Zda je to odrazem poněkud odlišné funkce objektů, byť v zásadě obytných, nebo zda v jedněch z době zániku zůstal kuchyňský inventář a v jiných bylo „uklizeno“ a do výplně se dostaly pouze splachy z okolí s drobnými střepy, nemůžeme bezpečně rozhodnout.

Nejvýrazněji byl zastoupen keramický typ Ia s velkými rýhovanými hrnci s bohatě profilovanými římsovitými okraji, a to celými a podstatnými částmi pěti kusů v objektu 55 (obr. 6: 1, 3, 4; 7: 1, 2) a většími střepy z objektu 56 (obr. 8: 5) a 57 (obr. 10: 7). Uvedené nádoby z objektu 55 působí dojmem, jako by tu byla celá série nádob vyšších z rukou jednoho

mistra a z jedné výplně hrnčírské pece. V dvorci šly hrnce tohoto typu průběžně celým obdobím jeho existence (DOSTÁL 1975, obr. 16 vlevo), ale spíše v menších exemplářích, jaké jsou v hrobech. Velké kusy analogické keramiky z objektu 55 se nacházely v areálu dvorce v objektech 20, 29, 42 a 128 (DOSTÁL 1975, tab. 48: 1, 52: 1, 56: 1; 101: 3), z nichž některé nejsou v přímém vztahu k dvorci, event. jsou starší, jiné souvisejí až s jeho mladší fází.

Méně je zastoupen typ Ib s dvěma až třemi jednoduchými vlnicemi pod hrdlem a pásem vodorovných rýh; celý exemplář byl v objektu 91 (obr. 13: 1) a střepy v objektu 56 (obr. 8: 9) a v objektu 10 (DOSTÁL 1977/78, obr. 6: 6). Souvislost s dobou kolem poloviny 9. stol. naznačuje výskyt v objektu 10 a též nálezová situace v dvorci ukazuje spíše na výskyt v prvních třech čtvrtinách 9. stol. (DOSTÁL 1975, obr. 16). Byl i ve výrobním objektu 82 s olověnými hřivnami (DOSTÁL 1980, 148, 153, tab. XI: 1).

Třemi exempláři v různých velikostech byl reprezentován typ Ic v objektu 22 (obr. 2: 6, 7; 3: 4). Jde o větší i menší šedo- až žlutohnědé hrnce s jemně drsným až pórovitým povrchem, zdobené 2—3 jednoduchými povlovnými vlnicemi a 1—2 rýhami. V dvorci byl dáván do souvislosti až s poslední třetinou 9. stol. vzhledem k výskytu v objektech 44, 48 a 126, avšak objekty 66 a 69, v nichž se též vyskytl, byly stratigraficky indiferentní a snad i starší (DOSTÁL 1975, obr. 16).

Téměř ve všech obytných zemnicích (objekty 10, 55—58, 91, 166) byly zastoupeny nádoby nebo střepy 5. skupiny (obr. 5: 2; 6: 5; 9: 3; 13: 4; 14: 4; 8: 13) z jemně plavené hlíny, s klasickou výzdobou sestávající z jednoduché vlnice a vodorovných rýh (obr. 10: 6; 14: 3, 4) nebo s výzdobou hřebenovou (obr. 5: 2; 6: 5; 8: 7; 10 aj.). V dvorci jsou zastoupeny jak v objektech starší fáze (objekty 29, 98), tak mladší fáze, i v kostrových hrobech kostelního hřbitova (č. 127, 348, 380, 400; DOSTÁL 1975, 164; 1977/78, 121) a její počátky tedy patří před polovinu 9. stol., i když těžisko jejich výskytu je patrně až v 2. polovině tohoto věku.

Zastoupena je i 4. skupina tenkostěnných hrnců s krupičkovitým povrchem, prožlabeným okrajem, často kalichovitě prohnutým a se žlábkovitým hrdlem v objektech 22, 57, 91 (obr. 3: 2; 10: 1, 2; 13: 5; 14: 1), která se zdá být průběžná celým 9. stol., s převahou v jeho 2. polovině.

V objektu 57 byly i fragmenty tuhové keramiky, vzácně se vyskytující v inventáři některých objektů dvorce, i v jiných místech hradiska. V objektu 91 se našel oranžový střípek z keramiky antických tvarů.

Raritou je fragment široké kónické misky s masivním uchem z objektu 22 (obr. 3: 5). Bezuchou tvarovou analogií má v misce z objektu 219 z jižního předhradí Pohanska (DOSTÁL—VIGNATIOVÁ—ŠIK 1980, obr. 16: 3). Patří k Váňovu typu IIa nižších a širších kuželovitých mís, které jmenovaný autor uvádí v souvislost se sklonkem 8. stol., nevylučuje však podle jihošvédských analogií ani jejich souvislost s 9.—10. stol. (VÁŇA 1958, 202—204). Ucho je stejně primitivní jako na nádobě z hr. 126 z Dolních Věstonic (POULÍK 1948/50, 86, obr. 43b) a na starobyle vyhlížející nádobě z hrobu v Brně-Židenicích (DOSTÁL 1966, 81, tab. 81: 15). Podle ostatních keramických tvarů z objektu 22, podle utváření okraje, struktury střepu a jeho povrchu se miska nevymyká z rámce 9. stol.

Značky se vyskytly na dnech 6 celých nádob a na 7 fragmentech den.

Tři z nich patřily k tzv. značkám technickým; ve dvou případech šlo o kruhové důlky po přečnávající ose kruhu (objekt 10), v jednom případě měl otisk osy nebo jejího krytu podobu čtvercovitou (objekt 55; obr. 6: 7). Značka na hrnku z objektu 91 v podobě dvou soustředných plastických kruhů, v jejichž středu byl kruhový výstupek (obr. 13: 4) byla již značkou v užším slova smyslu. Většina dalších plastických značek se řadí ke křížovým; ramena jsou buď prostá (objekt 55) nebo opatřená dalšími odbočkami (obr. 7: 1; 10: 4; 13: 1) vytvářejícími na jedné nádobě z objektu 91 svastiku (obr. 13: 2). Ojedinele se vyskytla paprscitá značka (obr. 10: 3) a obdélník s podélnou osou a úhlopříčkami (obr. 9: 3). Značky ze studovaného souboru náležú nepřinesly poznatky, které by mohly pozměnit názory o jejich interpretaci (DOSTÁL 1966, 79—80).

Jestliže ve velkých zahloubených stavbách — ponejvíce řemeslnických dílnách — převažovaly velké nádoby, zatímco střední a malé byly v menšině (DOSTÁL 1986, obr. 2, 4, 6, 8, 13, 15), v obytných zemnicích (s výjimkou objektu 55) se vyskytovaly hrnce středních a menších velikostí (obr. 2, 3, 9, 10, 13, 14), což potvrzuje rozdílnou funkci srovnávaných objektů. Na totéž ukazuje i rozdílné zastoupení drobných náležů.

V obytných zemnicích se jen omezeně vyskytly nástroje. Zejména řemeslnické nástroje téměř úplně chybějí. Výjimkou je objekt 10, kde však 2 tesly, kladivo, sekáč a rydla byla součástí depotu, v zemnici pouze ukrytého. Jinak se řemeslnické nástroje v obydlích omezovaly na zlomky seker v objektech 55 a 91 (obr. 5: 11, 12; 14: 5), jejichž typ se nedá určit, a na drobný průbojník z objektu 57 (obr. 9: 10), pokud nejde o masivní hřeb. Ani další pomůcky nebo drobné nástroje nelze označit za vložení řemeslnické, neboť je lze chápat jako potřeby používané k běžným pracím v domácnosti. Patří k nim železná šídla z objektu 10 (DOSTÁL 1977/78, obr. 6: 1), 57 (obr. 9: 18) a 58 (obr. 11: 13), která mohla být používána při opravě řemení, obuvi, kožešinového oděvu apod. Též kostěné proplétáčky vyskytnuvší se po jednom exempláři v objektech 22 (obr. 2: 3) a 55 (obr. 5: 5), používané snad při pletení lýkové obuvi, byly ve velkých zahloubených stavbách mnohem početnější (2—7 kusů). Stejně i nože jsou v obytných zemnicích jen po jednom kuse v objektech 22, 55 a 57 (obr. 2: 5; 5: 10; 9: 9). Vzácné jsou i brousky, z nichž kus z objektu 22 patří k exemplářům se žlábkovitými rýhami (obr. 2: 2) a dva kusy z objektu 91 k destičkovitým tvarům s jednou nebo dvěma brusnými plochami (obr. 14: 7, 8). Hliněná závaží objevená ve zlomcích v objektech 10, 55, 57 (obr. 6: 6; 10: 5) a sloužící patrně jako zátěž osnovy na tkalcovském stavu mohla být v obydlí podle potřeby vyráběna a vypalována v otopných zařízeních. Ze zemědělských nástrojů se vyskytly zlomky čepelí srpů, a to v objektech 22, 55 a 91 (obr. 2: 4; 5: 4; 14: 9).

Poměrně časté byly v obytných zemnicích zlomky různého stavebního a nábytkového kování. Ze spojovacího a upevňovacího kování (KLÍMA 1983, 172) jsou to především hřeby s hraněným nebo kulatým tělem a s plochou čtvercovitou nebo kruhovou hlavici (KLÍMA 1973, 83—84), které se vyskytly v objektech 55, 56, 57 (obr. 5: 15; 8: 4; 9: 11). Dále jsou to skoby jednoramenné (obr. 9: 19) i dvouramenné (obr. 9: 15; 11: 11), mající četné analogie v mikulčickém materiálu (KLÍMA 1983, obr. 2: 15; 5: 5 aj.). Ve třech objektech se vyskytly součásti zámků. V objektech 10

a 57 to byly otáčecí klíče s vejcovkovitým uchem a s ozubem na protilehlém konci (obr. 9: 2), jejichž počátky lze na rozdíl od V. Hrubého (1958, 61—62) datovat právě na základě stratigrafické situace objektu 10 již do první poloviny 9. stol. Součástí zámku byla i rozvora z objektu 58 (obr. 11: 8), jak o tom svědčí nálezy G. P. Fehringa z Unterregenbachu (FEHRING 1972, 161, Beilage 45, UF 43) a U. Kochové z Urachu (KOCH 1984, I, 158; II, Taf. 45: 1, 4—6). Se zámkem mohla souviset i pružina s dvěma přítuhami z objektu 57 (obr. 9: 7) a pružina s límcem z objektu 58 (obr. 11: 7). Těž prohnutý plech s otvory pro hřeby v rozích z objektu 58 (obr. 11: 12) mohl podle analogií z Urachu souviset se zámkem z dřevěné truhlice (KOCH 1984, I, 160; II, Taf. 47: 8 bis 11). Plechové fragmenty s otvory ve středu z objektů 55 a 58 (obr. 5: 6; 11: 9) mohly být kovánými klíčových dírek u dveří nebo truhlic (KLÍMA 1980, obr. 30). S nábytkovým kováním patrně souvisely zlomky širokých plechů s různě rozmístěnými otvory pro hřeby z objektů 55, 56, 57, 58, 91 (obr. 5: 8; 8: 2; 9: 5; 11: 10; 14: 6).

K výbavě domácností patřila vědra. Víceméně úplná kování věder, tj. s rukojetí, atašemi a zlomky obrouček, se našla v objektech 57 a 58. Věderko z objektu 57 (obr. 9: 4) mělo hráněnou rukojeť s esovitým ukončením a trojúhelníkovitá závěsná kování se smyčkovitým uchem, která J. KUDRNÁČ (1970, 121) klade na počátek střední doby hradištní. Věderko z objektu 58 (obr. 11: 5) mělo tordované držadlo s plochým středem a s esovitými uchy ukončenými očky; též závěsná kování byla prostá smyčkovitá. Tordovaná držadla jsou datována stejně jako trojúhelníkovitá závěsná kování (KUDRNÁČ 1970, 121). Je-li tedy Kudrnáčova úvaha správná, pak by objekty 57 a 58 náležely do první poloviny 9. století. Jiný typ hráněné rukojeti s pravouhle vyhnutým a dvojkuželovitě rozšířeným koncem byl v objektu 58 (obr. 11: 4). Lichoběžníkovitě závěsné kování se smyčkovitým uchem bylo v objektu 56 (obr. 8: 3) a masivní lichoběžníkovitá ataše s proraženým kruhovým otvorem byla v objektu 55 (obr. 5: 7). Tyto exempláře patří k 2. a 5. typu, z nichž poslední má četné analogie na velkomoravských pohřebištích (DOSTÁL 1975, 232, obr. 29: 8). K pokliče vědra nebo k víku skříňky patřilo trojramenné kování opatřené otvory pro hřeby ve středu a na konci ramen z objektu 58 (obr. 11: 6).

S kováním opasku patrně souvisely obdélníkovité přezky z objektu 10 (DOSTÁL 1977/78, obr. 4: 10), rámeček přezky z objektu 57 (obr. 9: 17) a dále železná nákončí s dvěma podélnými vývalky a s třemi nýty v týlu z objektu 57 (obr. 9: 13). Ozdobou řemene mohlo být kosočtveréčné kování s dvěma nýty v rozích z objektu 57 (obr. 9: 16). S opaskem patrně souvisela železná závlačka z objektu 55 (obr. 5: 3); podobný předmět byl nalezen pod mečem v hr. 174 na kostelním hřbitově Pohanska (KALOUSEK 1971, 111, obr. 174: 2; tab. 44: 15), kde patřil k závěsnému kování meče. K součástem koňského postroje mohly vedle zmíněných přezek patřit i železný kroužek z objektu 57 (obr. 9: 16) a v každém případě železná průvlečka mladšího blatnicko-mikulčického stylu z objektu 10 s četnými analogiemi z Mikulčic, Pobedimi aj. (DOSTÁL 1977/78, 118).

Militaria byla v obydlích vzácná — pouze dvě šipky a ostruha. Z šipek byla jedna tulejkovitá, ostří však bylo odlámáno (obr. 9: 6), takže ji nelze

blíže zařadit, pokud nejde vůbec o zvláštní typ (RUTTKAY 1976, Abb. 54: 3; 328). Další exemplář patřil k typu rombických šipek s trnem (obr. 11: 2), které se našly v 8 kusech i v kulturní vrstvě dvorce a jsou běžné i v hrobech (20, 275, 375) kostelního hřbitova na Pohansku (KALOUSEK 1971, 36, 159—160, 202—203). Na Slovensku jsou tyto šipky v hrobech velkomoravských, staromaďarských i belobrských (RUTTKAY 1976, 330, obr. 54: B2a), zatímco na Rusi jsou v 9.—10. století vzácné (MEDVĚDĚV 1966, 69, tab. 30: 45). Ostruha z objektu 58 (obr. 11: 3) patřila k typu IA podle V. Hrubého (1955, 182—185, obr. 31) nebo k typu IVA podle D. Bialekové (1977, 131—134). Podrobný rozbor uvedené autorky potvrdil zjištění V. Hrubého, že tyto ostruhy patří do 1. poloviny 9. stol. a vyznívají na počátku 2. poloviny 9. stol.; vyskytují se spolu s předměty blatnicko-mikulčického horizontu.

Chronologie obytných zemnic ze severovýchodní části hradiska Pohanska je všeobecně dána keramikou, která má výrazně středohradištní ráz. Zjištěné keramické skupiny a typy se vyskytovaly též v areálu tamějšího velmožského dvorce a některé z nich i v hrobech tamějšího kostelního hřbitova. Na základě toho lze obytné zemnice ze řemeslnického areálu Pohanska zařadit rámcově do 9. stol. Pouze část ostatního inventáře má výraznější datovací schopnosti. Jde o tordované rukojeti věder s prostými trojúhelníkovitými atašemi, ostruhy typu IA (IVA), průvlečka a křížové kování z koňské ohlávky, které svým původem patří do první poloviny 9. stol. a datují tak objekty 10, 57 a 58 do tohoto období. Ostatní zemnice mohly být buď současné, nebo o něco mladší; nevymykají se však z rámce 9. století.

Z Á V Ě R

V dosud prozkoumané části řemeslnického areálu v severovýchodní části velkomoravského hradiska Břeclavi-Pohanska bylo zjištěno jen devět obytných zemnic přibližně čtvercovitého půdorysu. Délka jejich stran kolísala mezi 300—350 cm, hloubka mezi 40—100 cm, plocha mezi 9—12 m². Jedno obydlí (objekt 54) bylo ze zahloubeného přebudováno v druhé fázi své existence na povrchové a v jeho stavební technice se uplatnily prvky (zděné nároží a mazanice podlaha), jaké byly použity při budování některých obytných staveb velmožského dvorce na Pohansku. Většina obydlí byla jednoprostorová, pouze u objektu 22 byla patrně menší předsíň ze zásobní jámou, a u objektů 55 a 56 není vzhledem k jejich blízkosti a rovnoběžnosti stěn vyloučeno, že tvořily jednu dvouprostorovou stavbu. Všechna obydlí byla orientována rohy k hlavním světovým stranám. Tři zemnice (objekty 10, 22, 91) vyznačující se dvojicemi kulových jam po sochách měly pletené stěny omazané hlinou a byly vybaveny kamennými pecemi v rozích, pět zemnic (objekt 54—58) mělo stěny roubené a byly vytápěny pouze ohništi umístěnými nejen v rozích, ale i poblíž středu stěny nebo objektu. Zvláštností je kamenná pec z objektu 91, vybudovaná na dřevěném podstavci — opečku, které jsou běžné v severní Rusi.

Inventář zemnic potvrzuje jejich obytný ráz. Kromě depotu v zemnici 10 v nich téměř úplně chybějí řemeslnické a jiné nástroje a vyskytují se jen domácí potřeby. V polovině zemnic bylo 3—9 celých nebo téměř

úplných nádob, v ostatních objektech byly jen drobné střepy. V keramice byly několika exempláři zastoupeny typy 1a, 1b, 1c i 4. a 5. keramická skupina rozlišená dříve v areálu velmožského dvorce na Pohansku, v jeho sídlištních objektech i hrobech; z nich některé typy se vyskytují již v 1. pol. 9. stol., jiné až v 2. polovině tohoto věku a další jsou průběžné celým 9. stoletím. Nechybějí ani fragmenty tuhové keramiky a žlutý střípek z nádoby antického tvaru. Zvláštností je kónická miska s uchem. Zastoupeny jsou hrnce malé, střední i velké. Z ostatního inventáře vedle zlomků seker, železných šidel, kostěných proplétáčků, nožů, hřebů, skob, zlomků srpů a hliněných závaží jsou důležité zejména klíče (objekty 10, 57) a součásti zámků — rozvory, pružiny a kování klíčových dírek (objekty 55, 57, 58), kování vědérek (objekty 57, 58), součásti jezdecké výstroje — přezka, průvlečka a křížové kování z objektu 10 a ostruha typu IA z objektu 58. Zejména torované rukojeti věder s jednoduchými trojúhelníkovitými nebo smyčkovitými atašemi a zmíněné součásti jezdecké výstroje, řadící se k blatnicko-mikulčickému horizontu, dovolují klást počátek některých obytných zemnic (objekty 10, 57, 58) do 1. poloviny 9. století. Ostatní zemnice byly buď současné nebo mohly vzniknout i později v rámci 9. století.

Obytné zemnice (9 objektů) představují jen nepatrnou část velkomoravských objektů (celkem 165) prozkoumaných na sídlišti v severovýchodní části Pohanska. Vzhledem k tomu, že na běžných slovanských sídlištních bývají obydlí ve vztahu k ostatním objektům (kromě obilnic a drobných zásobnicových jam) v početní převaze, musíme soudit jednak, že ještě další stavby v tomto areálu mohly být využívány k bydlení, jednak, že celý sídlištní okrsek měl zvláštní funkci. Podle četných nálezů nástrojů, železné strusky, olověných hřiven, tyglíků, železných kroužků a jiného odpadu, pecí a dílenských objektů lze uvažovat o jeho výrobně řemeslném zaměření.

L I T E R A T U R A

- BIALEKOVÁ, D. 1977: Sporen von slawischen Fundplätzen in Pobedim, SIA XXV-1, 103—160.
- DONAT, P. 1980: Haus, Hof und Dorf in Mitteleuropa vom 7. bis 12. Jahrhundert, Berlin.
- DOSTÁL, B. 1975: Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
- DOSTÁL, B. 1977/78: Zemnice s depotem pod valem hradiska Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 22/23, 103—134, tab. V—XII.
- DOSTÁL, B. 1978: Dvacet let archeologického výzkumu Břeclavi-Pohanska, VVM XXX, 129—157.
- DOSTÁL, B.—VIGNATIOVÁ, J.—ŠIK, A. 1980: Břeclav-Pohansko 1978 (okr. Břeclav), PV 1978, 29—31, obr. 13—16.
- DOSTÁL, B.—VIGNATIOVÁ, J. 1981: Břeclav-Pohansko 1979 (okr. Břeclav), PV 1979, 37—39, obr. 16—19.
- DOSTÁL, B. 1982: K časné slovanskému osídlení Břeclavi-Pohanska, Studie AÚ CSAV Brno X/2, Praha.
- DOSTÁL, B. 1985: Břeclav-Pohansko III. Časně slovanské osídlení. Brno.
- DOSTÁL, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- DOSTÁL, B. 1980: Olověné hřivny z Pohanska, SPFFBU E 25, 144—159, tab. IX—XIV.
- DOSTÁL, B. 1986: Velké zahloubené stavby z Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 31, 97—137.

- FEHRING, G. P. 1972: Unterregenbach. Kirchen, Herrensitz, Siedlungsbereiche, I—III. Stuttgart.
- HRUBÝ, V. 1955: Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“. Praha.
- HRUBÝ, V. 1958: Klíče z doby hradištní na Moravě, CMMB 43, 1958, 49—66.
- HRUBÝ, V. 1965: Staré Město. Velkomoravský Velehrad. Praha.
- KALOUSEK, F. 1971: Břeclav-Pohansko I. Velkomoravské pohřebiště u kostela. Brno.
- KLÍMA, B. jr. 1973: Stavební kování slovanské sídlištní architektury na Moravě. I—III. Diplomní práce. Brno.
- KLÍMA, B. jr. 1980: Zámečnická práce staromoravských kovářů v Mikulčicích. Studie AÚ ČSAV Brno VIII/3, Praha.
- KLÍMA, B. jr. 1983: Železné skoby z Mikulčic, AR XXXV, 172—188.
- KAVÁNOVÁ, B. 1985: Velké kùlové nadzemní stavby z doby hradištní z Mikulčic, PA LXXVI/2, 398—427.
- KOCH, U. 1984: Der Runde Berg bei Urach V. Die Metallfunde der frühgeschichtlichen Perioden aus den Plangrubungen 1967—1981. Teil 1, 2. Heidelberg.
- KUDRNÁČ, J. 1970: Příspěvek k datování závěsných uch a držadel věděrek ze starší doby hradištní, SbNM, A-Hist. 24, č. 1—2, 118—122.
- MAREŠOVÁ, K. 1975: Sídlíště pod metropolitní výšinou. In: Uherské Hradiště-Sady. Středisko velkomoravské kultury a moci. Brno.
- MEDVĚDĚV, A. F. 1966: Ručnoje metatélnoje oružije (luk, strely, samostrel) VIII—XIV vv. Archeologija SSSR. Svod archeologičeskich istočnikov, E1—36. Moskva.
- PITTEROVÁ, A. 1965: Vývoj základních půdorysných typů tradičního domu na území ČSSR ve světle archeologických pramenů, ČL 52, 275—295.
- PITTEROVÁ, A. 1970: Příspěvek k otázce rekonstrukce nosného systému střechy staroslovanských zemnic, SbNM, A-Hist. 24, č. 1—2, 129—138.
- RAPPOPORT, P. A. 1975: Drevnerusskoje žilišče. Archeologija SSSR. Svod archeologičeskich istočnikov, E1—32. Leningrad.
- RUTTKAY, A. 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II), SIA XXIV/2, 245—395.
- SKRUŽNÝ, L. 1963: Příspěvek k třídění a chronologii slovanských otopných zařízení na území ČSSR, PA LIV/2, 234—265.
- STAŇA, Č. 1960: Slovanské obytné objekty na hradišti Staré Zámky u Líšné, PA LI/1, 240—293.
- ŠTELCL, J.—VIGNATIOVÁ, J. 1981: Poselenija i typy ich objektov na jugozapadnom peredgorodiji velikomoravskogo gorodišča Pogansko pod g. Brzeclav, Scripta FSNUPB 11, No. 1 (Geologia), 7—40.
- VÁŇA, Z. 1958: Mísy v západoslovanské keramice, PA XLIX/1, 185—247.
- VENCL, S. 1968: K otázce interpretace pravěkých staveb, AR XX, 490—510.
- VIGNATIOVÁ, J.—ŠTELCL, J. 1983: Peči-kamenki v žilych poluzemljankach na territorii južnogo peredgorodija velikomoravskogo gorodišča Pogansko pod g. Brzeclav, Scripta FSNUPB 13, No 2. (Geologia), 93—104.

WOHNRUBENHÄUSER AUS DEM HANDWERKLICHEN AREAL VON BŘECLAV-POHANSKO

Der Verfasser beschäftigt sich mit den quadratischen Grubenhäusern, die im handwerklichen Areal in der ehemaligen Baumschule auf dem großmährischen Burgwall Břeclav-Pohansko während der Jahre 1961—1985 ausgegraben wurden (Abb. 1). Es handelt sich um die Objekte Nr. 10, 22, 54—58, 91 und 166 (Abb. 2, 4, 5, 8, 9, 11, 12; Taf. I—IV). Die Innenfläche dieser Wohngrubenbauten betrug 9 bis 12 Quadratmeter, ihre Wände waren 300—350 cm lang und ihre Tiefe unter der ursprünglichen Erdoberfläche erreichte 40 bis 100 cm. Sie wurden mit den Ecken zu den Haupthimmelsrichtungen orientiert. Drei Grubenbauten sind durch Paare von Pfostengruben der Firstsäulen charakterisiert; dem Befund im Obj. Nr. 10 nach hatten sie Flechtwände mit Lehmewurf. Sechs Grubenhäuser waren wahrscheinlich durch Blockwände gekennzeichnet (es fehlten bei ihnen Pfostengruben).

Als Heizvorrichtungen dienten in vier Objekten Steinöfen, von denen sich einer auf einem erhöhten Holzpostament befand (Abb. 12: 6, 7). In anderen Objekten waren einfache oder mit Lehm ausgestrichene Feuerstellen; eine von ihnen war erhöht

und befand sich in einer ausgemauerten Steinecke des Blockbaus (Obj. Nr. 54 — Abb. 4; Taf. I: 5, 6). Die Lokalisierung der Heizvorrichtungen im Rahmen des Wohnobjektes war sehr verschieden.

Einige von Grubenwohnungen beinhalteten reiche Scherbenfunde (Obj. Nr. 10, 22, 55, 91), von denen man 5—9 vollständige oder fast vollständige Gefäße rekonstruieren könnte (Abb. 3, 6, 7, 13, 14). Es handelt sich um typische großmährische Keramik, unter der Typen vertreten sind, die auch aus dem hiesigen Fürstenhof bekannt worden sind. Die anderen Objekte waren, was die Keramik betrifft, mehr bescheiden ausgestattet, aber in zwei von ihnen befanden sich mehrere Eisengegenstände (Obj. Nr. 57, 58). Nur in zwei Grubenhäusern wurden Schlüssel entdeckt (Obj. Nr. 10 und 57 — Abb. 9:2), aber in den anderen Objekten (Nr. 55, 58) fand man verschiedene Schloßteile: einen Schubriegel (Abb. 11:8), eine Schloßfeder (Abb. 11:7), einige Schlüssellochbeschläge (Abb. 5:6). Verhältnismäßig oft erschienen Fragmente von Eimerbeschlägen (Abb. 5:7; 8:3; 9:4; 11:5). Handwerkliche Instrumente kamen nur sehr selten zum Vorschein: ein Hammer, 2 Tüllenbeile, ein Meißel aus dem Hortfund im Obj. Nr. 10, Axtfragmente im Obj. 55 und 91 (Abb. 5:11, 12; 14:5), ein Pfriem im Obj. Nr. 58 (Abb. 11:13), ein Durchschlageisen im Obj. Nr. 57 (Abb. 9:10). Von Waffenfunden gab es nur zwei Pfeilspitzen (Abb. 9:6; 11:2). Zur Reiterausrüstung kann man große Schnallen, Ringe (Abb. 9:16), ein Riemenende (Abb. 9:13) und einen Sporn von Typ IA (Abb. 11:3) rechnen. Das Inventar kann man rahmenmäßig in das 9. Jahrhundert datieren, der Stratigraphie und den Funden aus dem Obj. Nr. 10 nach sogar in die Zeit um die Mitte des 9. Jahrhunderts. Die Funde aus dem quadratischen Grubenhäusern bezeugen ihren Wohncharakter.

Die Grubenhäuser im handwerklichen Areal im Burgwall Pohansko sowie aus seiner südlichen Vorburg deuten an, daß diese Wohnhausform in den großmährischen Burgwällen ihre Bedeutung beibehielt.